

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Téma: Ústavní stížnost a civilní soudní řízení

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Alena Winterová, CSc.

Rok: 2005

Petra Maťátková
Pod Altánem 46
Praha 10, 100 00

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila všechny prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 7. prosince 2005

OBSAH

ÚVOD – Téma a záměr práce.....	1
1. Ústavní soud ČR o obecné soudy.....	3
2. Ústavní stížnost.....	6
3. Vázanost Ústavního soudu podaným návrhem.....	9
4. Závaznost a vykonatelnost rozhodnutí Ústavního soudu.....	12
5. Jak ovlivňuje Ústavní soud civilní řízení?.....	18
6. Poučovací povinnost soudu.....	21
6.1. Cíl a historický exkurz poučovací povinnosti soudu.....	21
7. Jednotlivé druhy poučovací povinnosti soudu a příslušné nálezy Ústavního soudu.....	25
7.1. Poučení o námitce podjatosti.....	26
7.2. Poučení o následcích neodstranění vad podání.....	28
7.3. Poučovací povinnost soudu při jednání.....	41
7.4. Poučení o opravných prostředcích.....	42
8. Průtahy v řízení.....	46
9. Průtahy v řízení a souvisící judikáty Ústavního soudu.....	53
ZÁVĚR.....	57
POUŽITÁ LITERATURA.....	59

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je ústavní stížnost a civilní soudní řízení. Toto téma jsem si vybrala proto, že během studia na právnické fakultě mě nejvíce zaujala dvě odvětví práva (právo občanské a právo ústavní). V rámci daného tématu se mi naskytla možnost spojit obě odvětví.

Diplomovou práci jsem rozdělila na devět částí. Na počátku celé práce jsem považovala za nutné vymezit vzájemný vztah Ústavním soudem a obecnými soudy, který prošel určitým vývojem. Když Ústavní soud zahájil svoji soudní činnost, narážel ze strany soudců na velkou neochotu jednak přijmout jeho existenci, a tím méně brát jeho právní názory jako relevantní či dokonce nějakým způsobem zavazující.

Ve druhé části jsem vymezila základní pojmové znaky ústavní stížnosti a zmínila se o nejdůležitějších funkcích ústavní stížnosti.

Ve třetí části jsem se pokusila analyzovat, zda je Ústavní soud vázán podaným návrhem.

Ve čtvrté části jsem se věnovala otázce závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu, která je jednou z nejzávažnějších a zároveň nejvíce problematických. Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu nepřináší problémy pokud jde o abstraktní kontrolu právních norem, jinak je tomu v případě rozhodnutí, jímž v rámci přezkumu pravomocného rozhodnutí obecného soudu Ústavní soud svým nálezem takového rozhodnutí ruší. Jde především o otázku, zda zásada obecné závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu se vztahuje na rozhodnutí jako celek (tj. včetně odůvodnění), případně jaký okruh subjektů je jím vázán. Názory na tento problém nejsou, jak bude dále v práci uvedeno, jednotné.

V páté části jsem se věnovala vlivu Ústavního soudu na civilní řízení. Jde o oblasti rozhodování o ústavních stížnostech a o posuzování ústavnosti právních předpisů. Zde jsem především upozornila na nález vyhlášený pod č. 276/2001 Sb.

Vzhledem k omezenému rozsahu diplomové práce nebylo možné postihnout všechny oblasti, ve kterých se Ústavní soud zabývá ústavními stížnostmi, které souvisí s civilním soudním řízením. Proto jsem se v dané práci zaměřila jen na dvě oblasti

ústavních stížností, které se vztahují k civilnímu soudnímu řízení. Jedná se o poučovací povinnost soudu a o průtahy v řízení.

V části šesté až deváté jsem se proto věnovala poučovací povinnosti soudu a průtahům v řízení. V úvodu každé části jsem vymezila příslušnou problematiku a poté se zabývala jednotlivými nálezy Ústavního soudu.

Při zpracování diplomové práce jsem čerpala z právnické literatury, odborné literatury, která se vztahuje k danému tématu, z odborných článků a především ze samotných nálezů Ústavního soudu.

1. Ústavní soud ČR a obecné soudy

Úvodem je nutné objasnit vztah mezi Ústavním soudem a obecnými soudy. Přestože Ústavní soud je soudním orgánem státu, zákonodárce Ústavní soud vyňal ze soustavy obecných soudů, kterou v České republice podle Ústavy tvoří soudy okresní, krajské, vrchní, Nejvyšší soud a Nejvyšší soud správní. Ústavní soud není nadřizen obecným soudům.

„Stojí tedy ústavní a obecné soudnictví nejen v ústavním pořádku státu, ale i ve své běžné, denní jurisdikci vedle sebe jako dvě zcela samostatné a svrchované složky jednotné a ústavně nezávislé soudní moci, z nichž každé z nich přináleží specifické úkoly a cíle, které teprve ve svém souhrnu naplňují znaky a pojem právního státu.“¹

Také sám Ústavní soud v mnohých svých rozhodnutích zdůrazňuje², že není součástí soustavy obecných soudů a nemůže tudíž vykonávat přezkumné pravomoci, to však jen za předpokladu, že napadeným rozhodnutím nebylo porušeno základní právo nebo svoboda zaručená ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy.

Ústavní soud ve své činnosti používá prostředky, které jsou typické i pro obecné soudy (např. dokazování, rozhodování) a postupuje formálně stanoveným procesním postupem, ale jeho význam a poslání značně převyšuje význam obecných soudů. Ústavní soud zásadně není vázán běžnými zákony. Podle čl. 88 odst. 2 Ústavy je vázán zákonem, upravujícím řízení před Ústavním soudem. Pokud jde o rozhodovací činnost je vázán ústavními zákony a mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy.

Nezávislost moci soudní znamená, že jakýkoli jiný, než ústavou předpokládaný zásah do činnosti obecných soudů, je pojmově vyloučen a že rozhodovací činnost obecných soudů může být ovlivňována jen jimi samotnými, a to v mezích ústavní nezávislosti, nestrannosti a zákonem. Do této autonomie obecných soudů zdánlivě vstupuje Ústavní soud, a to tehdy, jestliže svým kasačním náležením zruší pravomocné rozhodnutí obecných soudů. To často u soudců obecných soudů budí dojem, že je jim

---

¹ V. Ševčík, *Ústavní soud ČR a soudy obecné*, Bulletin advokacie č. 5/1997.

² Např. nález sp. zn. IV. ÚS 41/95, Ústavní soud ČR: *Sbírka náleží a usnesení.*; Nález sp. zn. I. ÚS 151/94, Ústavní soud ČR: *Sbírka náleží a usnesení.*

Ústavní soud nadřizen a že jsou nuceni se mu podrobit, což vede ve vzájemných vztazích mezi obecnými soudy a Ústavním soudem k určitému napětí. Což je tedy v tomto případě jev nežádoucí.

I když Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, existují mezi ním a obecnými soudy určité „styčné plochy“.

V prvním případě jde o samotný fakt možnosti podat ústavní stížnost proti rozhodnutí nebo jinému zásahu obecného soudu. Jde o případ, kdy stěžovatel tvrdí, že v jeho věci bylo rozhodnutím nebo jiným zásahem obecného soudu porušeno jeho ústavně zaručené základní právo nebo svoboda.

Určitou extrémní situací s kterou se lze setkat a na kterou upozorňuje P. Höllander, je, že někteří soudci obecných soudů vůbec neuznávají, že Ústavnímu soudu přísluší přezkoumávat pravomocná rozhodnutí obecných soudů,³ tyto názory je však nutné odmítnout.

Podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy totiž „Ústavní soud rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených práv a svobod“, přičemž obecné soudy Ústava z tohoto přezkumu nijak nevyjímá. Ústavní soud má proto právo přezkoumávat rozhodnutí obecných soudů.

Jak uvádí V. Ševčík, Ústavní soud musí plně respektovat jurisdikční nezávislost obecných soudů, s čímž souvisí „výlučná pravomoc obecných soudů rozhodnout, ve vztahu k předmětu řízení, o způsobu a rozsahu dokazování a posléze též povinnost provedené důkazy pro zjištění skutkového základu projednávané věci v přijatém rozhodnutí podle zásady volného hodnocení vyhodnotit. Jestliže obecné soudy v řízení postupují v naprostém souladu s procesními předpisy, pak již zmíněný princip soudcovské nezávislosti brání integraci Ústavního soudu do jejich jurisdikce a Ústavnímu soudu např. nepřísluší hodnotit důkazy provedené obecnými soudy, a to ani tehdy, kdyby se sám s takovým hodnocením neztotožňoval; výkon obecné spravedlnosti, tj. poskytování ochrany právům, je takřka zcela výlučně v pravomoci obecných soudů“.⁴

V druhém případě jde o čl. 95 odst. 2 Ústavy, podle něhož „dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním

---

³ P. Höllander, *Role Ústavního soudu při uplatňování Ústavy v judikatuře obecných soudů*, in: Ústava ČR po pěti letech sborník z konference, Masarykova univerzita, Brno, 1999.

⁴ V. Ševčík, *Některé ústavní aspekty řízení před obecnými soudy*, Bulletin advokacie č. 6 – 7/1998.

zákonem, předloží věc Ústavnímu soudu.“ Což znamená, že i obecné soudy jsou při své činnosti vázány ústavními zákony a musí je respektovat. Pokud obecný soud dospěje k názoru, že zákon nebo jeho některé ustanovení, podle něhož má postupovat, je v rozporu s ústavním zákonem, řízení přeruší⁵, věc předloží Ústavnímu soudu a v řízení pokračuje a rozhodne teprve poté, až Ústavní soud posoudí ústavnost příslušného ustanovení.

Další „styčnou plochou“ mezi Ústavním soudem a obecnými soudy v řízení o ústavní stížnosti je zapojení obecných soudů do tohoto řízení v postavení účastníků nebo vedlejších účastníků. Ústavní soud má také právo obrátit se na obecné soudy se žádostí o pomoc při opatřování podkladů pro jeho rozhodování a obecné soudy jsou povinny dožádání vyhovět.

Mezi Ústavním soudem a obecnými soudy by samozřejmě nemělo docházet ke vzájemným konfliktům a třenicím, ale naopak ke vzájemnému respektování a spolupráci. Ale ne vždy tomu tak v praxi je.

Jaké lze tedy spatřovat především problémy ve vztazích mezi obecnými soudy a Ústavním soudem:

- 1) Zřejmě základním problémem vztahu mezi Ústavním soudem a obecnými soudy je sama akceptace ústavního soudnictví ze strany občanů a státních orgánů a na druhé straně odpor obecných soudů.
- 2) Dále bývá Ústavní soud osočován z toho, že překračuje své kompetence a to zejména tím, že přehodnocuje skutkové a právní závěry obecných soudů. S tím úzce souvisí další výhrada adresovaná Ústavnímu soudu ze strany obecných soudů, a to, že Ústavní soud rozšiřuje svoje kompetence.
- 3) Ústavní soud bývá také obviňován z nekvalifikovanosti svých rozhodnutí.

---

⁵ Srov. ustanovení § 109 odst. 1 písm. c) OSŘ, podle něhož soud řízení přeruší, jestliže „dospěl k závěru, že zákon, jehož má být při projednávání nebo rozhodování věci použit, nebo jeho jednotlivé ustanovení, je v rozporu s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou, která má přednost před zákonem, a podal-li u Ústavního soudu návrh na zrušení tohoto zákona nebo jeho jednotlivého ustanovení.“

2. Ústavní stížnost

Pro účely této práce je žádoucí vymežit pojem ústavní stížnost a zmínit některé její základní funkce.

Ústavní stížnost lze definovat nejrůznějšími způsoby. Nejprve je třeba uvést, že ústavní stížnost představuje specifický prostředek k ochraně ústavně zaručených základních práv a svobod. Z toho vyplývá, že ústavní stížnost je možné podat pouze za určitých okolností a Ústavní soud se jí nemusí zabývat vždy, ale toliko v některých, zákonem vymezených případech. Nestačí tedy, že je napadené rozhodnutí objektivně chybné, ale tato vadnost musí spočívat právě v nerespektování ústavně zaručených základních práv a svobod.

Dalším znakem, který charakterizuje ústavní stížnost, je to, že k jejímu podání může zásadně dojít až subsidiárně, tzn. až po vyčerpání všech jiných prostředků k ochraně práva, které nabízí vnitrostátní právní řád. V případě ústavní stížnosti se nejedná o řádný nebo mimořádný opravný prostředek v tradičním procesněprávním smyslu.

Ústavní stížnost dále nemá suspenzivní (tzn. podáním ústavní stížnosti se nepřerušuje právní moc napadených rozhodnutí) ani devolutivní (řízení se s ohledem na postavení Ústavního soudu nepřenáší na vyšší, nadřízenou instanci) účinky.⁶

Je nutné říci, že subsidiarita ústavní stížnosti v praxi funguje také jako faktor, který napomáhá odlehčení činnosti Ústavního soudu.

Specifičnost ústavní stížnosti spočívá i v tom, že o ní rozhoduje zvláštní orgán, Ústavní soud, který je na rozdíl od jiných státních orgánů konstituován přímo Ústavou.

Dalším znakem ústavní stížnosti je, že musí být namířena proti zásahu orgánu veřejné moci. Ústavní stížnost proto nemůže být namířena proti subjektům soukromého práva. Ústavní stížnost svojí povahou spadá do oblasti veřejného práva. Naopak však není vyloučeno, aby v některých případech podaly ústavní stížnost nejen

---

⁶ Podle ustanovení § 79 odst. 1 ZÚS (zákon o Ústavním soudu) ústavní stížnost nemá odkladný účinek. Podle odst. 2 tohoto ustanovení však Ústavní soud může na návrh stěžovatele odložit vykonatelnost napadeného rozhodnutí, jestliže to nebude v rozporu s důležitým veřejným zájmem a jestliže by výkon rozhodnutí nebo uskutečnění oprávnění, přiznaného rozhodnutím třetí osobě, znamenal pro stěžovatele nepoměrně větší újmu, než jaká při odložení vykonatelnosti může vzniknout jiným osobám. Zároveň podle ustanovení § 80 odst. 1 ZÚS směřuje-li ústavní stížnost proti jinému zásahu orgánu veřejné moci, než je rozhodnutí, může Ústavní soud za určitých okolností uložit orgánu veřejné moci, aby v zásahu nepokračoval, tj. může vydat předběžné opatření.

osoby soukromého práva, ale i veřejného práva, ale pouze za splnění podmínky, že v konkrétním řízení, jehož protiústavnost namítají, nevystupovaly jako veřejnoprávní subjekty nadané vrchnostenským oprávněním, ale v postavení soukromoprávních subjektů postavených naroveň osobám soukromého práva.

Ústavní stížnost slouží k ochraně subjektivního veřejného práva navrhovatele a představuje prostředek individuální právní ochrany. Navrhovatel musí být napadaným zásahem orgánu veřejné moci sám postižen, tj. není možné podat ústavní stížnost za někoho jiného. Úkolem Ústavního soudu je proto zejména zjistit, zda k porušení stěžovatelova základního práva nebo svobody skutečně objektivně došlo, nebo zda se to stěžovatel pouze subjektivně domnívá.

Na základě uvedených základních znaků, lze proto ústavní stížnost definovat jako specifický a subsidiární prostředek k ochraně ústavně zaručených základních práv nebo svobod, kde aktivně legitimovaným subjektem může být fyzická nebo právnická osoba, pokud tvrdí, že zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její subjektivní veřejné základní právo nebo svoboda. Ústavní soud je při posuzování ústavní stížnosti vázán pouze ústavními a nikoli běžnými zákonnými předpisy, z tohoto hlediska také hodnotí její důvodnost.

Mezi základní funkce ústavní stížnosti patří především její funkce subjektivní a objektivní. Subjektivní funkce spočívá v tom, že smyslem ústavní stížnosti je ochrana ústavně právní sféry jednotlivce. Ústavní stížnost může podat každá fyzická a právnická osoba, jestliže tvrdí, že zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda. Je patrné, že ústavní stížností se může u Ústavního soudu domáhat ochrany svých základních práv pouze ten, kdo je subjektivně přesvědčen o tom, že byla porušena jeho subjektivně veřejná práva, musí tedy být zásahem orgánu individuálně postižen.

Objektivní funkci je nutno spatřovat v samotném smyslu ústavního soudnictví, v garanci a dalším rozvoji ústavně zaručených základních práv a svobod. Zcela konkrétně pak můžeme tuto objektivní funkci nalézt např. v tom, že podle ustanovení § 82 odst. 2 zákona o Ústavním soudu (ZÚS) vyhoví-li Ústavní soud ústavní stížnosti, vysloví v nálezu „které ústavně zaručené právo nebo svoboda, a jaké ustanovení ústavního zákona byly porušeny a jakým zásahem orgánu veřejné moci k tomuto porušení došlo.“

Objevují se názory, že tímto ustanovením jsou nálezům Ústavního soudu nepřímo fakticky přiznány precedenční účinky a to v tom smyslu, že orgány veřejné moci se z nálezů pro budoucnost dozvědí, jaký postup a z jakých důvodů považuje Ústavní soud za protiústavní a měly by se proto vyvarovat jeho opakování.

Dalšími funkcemi ústavní stížnosti jsou např. funkce reparativní a preventivní, které souvisí zejména s následným rozhodnutím.

Pokud řízení o ústavní stížnosti skončí konstatováním, že došlo k porušení základních práv nebo svobod stěžovatele a zrušením napadeného rozhodnutí, musí zpravidla v konkrétním případě orgán moci veřejné, jehož rozhodnutí bylo zrušeno, vydat nové rozhodnutí. A tím by měla být odstraněna protiústavnost rozhodnutí původního.

Tato reparativní funkce v sobě zahrnuje i funkci preventivní, protože orgán, jehož rozhodnutí bylo napadeno, stejně jako orgány další, by se měly v budoucnu takové protiústavnosti vyvarovat a to právě na základě znalosti judikatury Ústavního soudu.

Řízení o ústavní stížnosti není z hlediska navrhovatelů příliš efektivní. Je ale nutné poukázat na preventivní funkci ústavních stížností. To znamená, že v praxi nemusí být vůbec podstatné, v kolika procentech případů Ústavní soud návrhům vyhoví, ale význam má právě ona možnost ústavní stížnost podat. Již samotná skutečnost, že rozhodnutí orgánů veřejné moci mohou být za určitých okolností přezkoumána a popřípadě i zrušena Ústavním soudem, má na činnost těchto orgánů bezprostřední či alespoň nepřímý vliv.

Význam řízení o ústavní stížnosti spočívá také v tom, že v něm dochází k interpretaci a dalšímu vývoji ústavních norem.

3. Vázanost Ústavního soudu podaným návrhem

V této části práce bude zmíněna otázka toho, zda Ústavní soud může rozhodnout pouze o tom, čeho se navrhovatel domáhá, nebo zda může rozhodnout i nad rámec podaného návrhu.

V této problematice se dá vysledovat několik dílčích otázek:

- a) zda je Ústavní soud vázán i odůvodněním podaného návrhu a nikoli pouze petitum
- b) zda je Ústavní soud návrhem vázán v řízení, kde vystupuje jako tzv. negativní zákonodárce
- c) zda je Ústavní soud návrhem vázán i v dalších řízeních, zejména v řízení o ústavní stížnosti.

Ad a) Ústavní soud není vázán odůvodněním podaného návrhu, a to ani v případech kdy rozhoduje ve věcech tzv. abstraktní nebo konkrétní kontroly norem.⁷

V opačném případě by to odporovalo základní funkci Ústavního soudu – tj. ochraně ústavnosti – pokud by Ústavní soud nemohl při svém rozhodování zvážit i jiné aspekty, než ty, které jsou výslovně zmíněné v návrhu.

Stávající praxe Ústavního soudu, v tomto směru, je zcela v souladu s jeho ústavně právním vymezením a s jeho předpokládanými funkcemi a autoritou. Je vhodné, aby Ústavní soud jasně vymezil, v jakém rámci uskutečnil svůj přezkum napadeného zásahu orgánu veřejné moci (v případě ústavních stížností), popř. napadeného právního předpisu (u kontroly norem), a to nejlépe přímo ve výroku svého nálezu.

Je žádoucí, aby v rozhodnutí o ústavní stížnosti uvedl, s kterými ustavně zaručenými základními právy a svobodami napadený zásah orgánu veřejné moci konfrontoval a s kterými shledal rozpor a s kterými naopak nikoli.

Tento postup vyplývá z ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) ZÚS, podle něhož „vyhoví-li Ústavní soud ústavní stížnosti, vysloví v nálezu, jde-li o ústavní stížnost podle čl. 87

---

⁷ Pod abstraktní kontrolou norem v této souvislosti rozumíme rozhodování o ústavnosti právních předpisů na návrh subjektu, který napadeným právním předpisem nebyl postižen, pod konkrétní kontrolou norem rozhodování o ústavních stížnostech, spojených s návrhem na zrušení určitého předpisu, podle něhož byl vydán zásah do základních práv nebo svobod stěžovatele.

odst. 1 písm. d) Ústavy, které ustavně zaručené právo nebo svoboda, a jaké ustanovení zákona byly porušeny a jakým zásahem orgánu veřejné moci k tomuto došlo.“

Ad b) V otázce vázanosti návrhem ve věcech, ve kterých Ústavní soud vystupuje jako tzv. negativní zákonodárce, tj. v řízení o ústavnosti právních předpisů⁸ Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně konstatoval, že je při svém rozhodování vázán rozsahem podaného návrhu a „ve svém rozhodnutí z jeho hranic vykročit nemůže; stejně tak nemůže do posuzovaného textu zákona zasáhnout jinak než zrušujícím výrokem, takže jakákoli úprava návrhu ze strany Ústavního soudu je vyloučena.“⁹ Ráda bych v této souvislosti zmínila názor některých odborníků na ústavní právo, kteří uvádějí, že Ústavní soud porušil toto pravidlo v nálezu č. 276/2001 Sb., kterým zrušil celou část občanského soudního řádu, byť obdržel návrhy na zrušení toliko některých jeho ustanovení.

Ad c) Zde je třeba vycházet z toho, že řízení před Ústavním soudem se zahajuje na návrh a že Ústavní soud má za cíl odstraňovat protiústavní zásahy orgánů veřejné moci. Z toho vyplývá, že Ústavní soud je podaným návrhem vázán, není oprávněn rozhodnout o něčem, co výslovně nebylo navrženo, protože má právo pouze napadené rozhodnutí zrušit, resp. zakázat pokračování v porušování práva.

Odlíšný názor zastává např. V. Ševčík, který tvrdí,¹⁰ že v praxi Ústavní soud rozhoduje i nad rámec podaného návrhu, když ruší všechna ve věci vydaná meritorní rozhodnutí. Tuto praxi ospravedlňuje tím, že sice „ochrana ústavnosti v oblasti ústavně zaručených základních práv a svobod směřuje k jednotlivci, který má být chráněn před vybočením veřejné moci, přece jen ústavnost sama jako souhrn ústavních imperativů má zřetelné znaky objektivní kategorie upínající se též ke státu samotnému: je ve výsostném zájmu státu, aby o dodržování ústavnosti dbal a pečoval, a to, aby i v rozhodovací praxi orgánů veřejné moci bylo ústavnosti co nejvíce šetřeno. Nadto Ústavní soud - na rozdíl od obecných soudů - není vázán obvyklými procesními bariérami.“

---

⁸ Čl. 87 odst. 1 písm. a) a b) Ústavy ČR.

⁹ Např. nález sp. zn. Pl. ÚS 16/94, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

¹⁰ V. Ševčík, *Ústavní soud ČR a soudy obecné – pokus o vymezení vzájemných vztahů*, Bulletin advokacie č. 5/1995.

Judikatura Ústavního soudu je v tomto směru velmi nejednoznačná. Ústavní soud totiž již několikrát odmítl ústavní stížnost s tím, že stěžovatelé nenapadli rozhodnutí o posledním prostředku, který zákon k ochraně práva připouští¹¹ a tím dospěl k názoru, že je vázán podaným návrhem. Na druhé straně však můžeme v praxi Ústavního soudu nalézt i rozhodnutí (na než se odvolává V. Ševčík), která podaný návrh výrazně překročila.¹²

V případě, že Ústavní soud překročí podaný návrh, může vzniknout nežádoucí situace, která spočívá v tom, že účastníkem řízení před Ústavním soudem, který disponuje všemi procesními právy, je pouze ten orgán, jehož zásah byl ústavní stížností napaden. Ale v případě, kdy Ústavní soud zruší i rozhodnutí orgánů dalších, se tyto orgány ocitnou v situaci, kdy jsou zrušena jejich rozhodnutí bez toho, že by se řízení před Ústavním soudem účastnily.

Dá se proto shrnout, že Ústavní soud by měl být podaným návrhem vázán, a to i v těch případech, kdy nevystupuje jako tzv. negativní zákonodárce. Nicméně praxe Ústavního soudu od tohoto ustupuje.

---

¹¹ Usnesení IV. ÚS 58/95, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*, kterým byl z důvodů zjevné neopodstatněnosti odmítnut návrh na zrušení rozsudků městského soudu a krajského soudu, protože v dané věci rozhodoval ještě Nejvyšší soud a „rozhodnutí o ústavní stížnosti směřující jen proti napadeným rozhodnutím městského a krajského soudu by totiž v projednávané věci vedlo k tomu, že rozhodnutím Ústavního soudu by rozhodnutí Nejvyššího soudu zůstalo nedotčeno, což by bylo nepochybně v rozporu s principem právní jistoty.“

¹² Nález sp. zn. III. ÚS 271/96, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

4. Závaznost a vykonatelnost rozhodnutí Ústavního soudu

Otázka závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu je jednou z nejzávažnějších a zároveň nejvíce problematických. Je si toho vědom i sám Ústavní soud, který judikoval, že tato otázka „navzdory tomu, že představuje *conditio sine qua non* ústavního soudnictví, přináší za současného právního stavu nemálo obtíží. Problémy spojené s jejím výkladem, zejména a především ve vztahu k jurisdikci obecných soudů kteréhokoli stupně, zůstávají – v teorii i praxi – stále nevyjasněny z řady příčin; patří k nim nekonzistentnost samotných procesních předpisů (v obou odvětvích obecné justice), které - přes četná upozornění – s jurisdikcí (a kasační pravomocí) Ústavního soudu nepočítají a pro případ zrušení rozhodnutí obecného soudu nálezem Ústavního soudu přímý procesní postup pro následné řízení nestanoví. Obdobně ne zcela jasná dikce Ústavy – co do závaznosti ústavních nálezů – vyvolává sporné otázky ku příkladu co do důsledků, ne sice těch, které jsou dány výrokem nálezu, ale těch, které vyplývají z jeho odůvodnění apod.“¹³

Pokud jde o závaznost rozhodnutí Ústavního soudu, je třeba vycházet z čl. 89 odst. 2 Ústavy, podle něhož „vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby.“ Lze ovšem konstatovat, že toto ustanovení Ústavy nebývá interpretováno jednoznačně a nesporně a výklad tohoto ustanovení způsobuje v právní teorii a praxi zásadní problémy. Je třeba z tohoto důvodu uvést více pohledů na věc.

Je nutné rozlišovat dva druhy rozhodnutí Ústavního soudu a to nálezy (kterými se rozhoduje ve věci samé a vyhlašují se vždy veřejně jménem republiky) a usnesení (kterými se rozhoduje ve všech ostatních případech). Důležitá je i struktura rozhodnutí tzn. vztah mezi výrokovou částí a odůvodněním.

Pokud jde o usnesení, kterými se v praxi rozhodují nejrůznější procesní otázky a také jimi může být řízení skončeno, panuje zde obecná shoda. Usnesení nezakládají překážku *res iudicata*. Také nelze přehlédnout, že většina usnesení vůbec nebývá publikována. Z hlediska základních principů právního státu, je proto vyloučeno, aby

¹³ Nález sp. zn. III. ÚS 425/97, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

někdo mohl být vázán pramenem práva bez toho, aby měl možnost se s ním seznámit. Lze proto dospět k závěru, že čl 89 odst. 2 Ústavy se může týkat pouze nálezů a nikoli usnesení Ústavního soudu.

V odpovědi na otázku závaznosti jednotlivých druhů nálezů se lze setkat s různými názory.

Např. A. Procházka opakovaně vyložil, že všechny nálezy Ústavního soudu, a to v obou jeho částech (tj. ve výroku i v odůvodnění) mají absolutní závaznost, tedy jsou erga omnes závazné.¹⁴ Jako hlavní argumenty svých tvrzení uvádí nemožnost odvolat se proti rozhodnutím Ústavního soudu, dále vyhlašování nálezů a jejich odůvodnění ve Sbírce zákonů a dále též § 82 odst. 2 ZÚS který stanoví, že v případě vyhovění ústavní stížnosti Ústavní soud vysloví, které ústavně zaručené právo nebo svoboda a jaké ustanovení zákona byly porušeny. Pokud jde o závaznost odůvodnění, argumentuje přirozeným právem a také závazností odůvodnění nálezů pro samotný Ústavní soud.

Ze zastánců opačných názorů, je možné zmínit např. V. Mikuleho, V. Sládečka¹⁵, kteří uvádějí, že jen výrok rozhodnutí může nabýt právní moci, nikoli jeho odůvodnění. Pro závaznost odůvodnění neexistuje žádná právní opora. Přijetí tohoto závěru by podle nich vedlo k tomu, že jako zjevně neopodstatněný by patrně musel být odmítnut každý návrh, který by byl založen na právním názoru odlišném. Dospívají proto k závěru, že právní názory Ústavního soudu se mohou a musí prosazovat „jen silou argumentů, myšlenkovou přesvědčivostí a souladem s obecně uznávanými hodnotami.“

Musíme rozlišit případy v nichž Ústavní soud rozhoduje:

- 1) ve věci abstraktní a konkrétní kontroly norem¹⁶
- 2) v ostatních věcech tj. zejména v řízení o ústavní stížnosti.

---

¹⁴ A. Procházka, *Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu ČR*, Bulletin advokacie č. 8/1995 a *Problémy s ústavností*, Správní právo č. 2/1997.

¹⁵ V. Mikule, V. Sládeček, *O závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu*, Bulletin advokacie č. 8/1995.

¹⁶ Pod abstraktní kontrolou norem v této souvislosti rozumíme rozhodování o ústavnosti právních předpisů na návrh subjektu, který napadeným právním předpisem nebyl postížen, pod konkrétní kontrolou norem rozhodování o ústavních stížnostech, spojených s návrhem na zrušení určitého předpisu, podle něhož byl vydán zásah do základních práv nebo svobod stěžovatele.

1) Abstraktní a konkrétní kontrola norem

V těchto řízeních Ústavní soud vystupuje v pozici tzv. negativního zákonodárce a jeho rozhodnutí má proto všeobecnou závaznost. Když právní předpis zruší, přestane být závazný pro všechny subjekty, když jej nezruší, jsou všechny subjekty povinny jej i nadále dodržovat. Převažujícím názorem je, že závazná je zejména výroková část (že se návrh na zrušení právního předpisu nebo jeho části zamítá nebo naopak, že se právní předpis či jeho část ruší), pokud jde o odůvodnění nálezu a myšlenky v odůvodnění obsažené, nejsou obecně závazné i do budoucna pro řešení jiných, byť podobných případů, protože nemůže být přehlíženo, že náš právní řád nezná systém precedentů. Jestliže Ústavní soud zruší např. zákon, je odůvodnění nálezu významné zejména pro zákonodárce, protože Ústavní soud jako ochránce ústavnosti vyloží, v čem je právní úprava protiústavní, čímž zároveň vymezí ústavně právní rámec pro budoucí právní úpravu.

Význam odůvodnění nálezu Ústavního soudu je možno demonstrovat na nálezu ¹⁷, kterým sice Ústavní soud zrušil ustanovení § 250f občanského soudního řádu, jeho výrok měl účinky erga omnes, ale zároveň v odůvodnění uvedl celou řadu velmi závažných výhrad k celkové koncepci úpravy správního soudnictví. Nelze sice toto odůvodnění považovat za závazné, nicméně uvedený právní názor nemůže být opomíjen, protože právě v jeho kontextu došlo ke zrušení § 250f OSŘ.

2) Případy kdy Ústavní soud rozhoduje v ostatních věcech tj. zejména v řízení o ústavní stížnosti

Zde rozlišujeme možné účinky nálezu Ústavního soudu ve smyslu kasačním a precedenčním.

V těchto případech se dá hovořit o tom, že právní postavení Ústavního soudu (s ohledem na právní důsledky jeho rozhodnutí) je srovnatelné s postavením obecných soudů vyšší instance. Ústavní soud svojí rozhodovací činností vydává individuální právní akty. Jeho rozhodnutí mají kasační účinky a orgány veřejné moci, proti jejichž rozhodnutím ústavní stížnost směřuje, tuto skutečnost musejí respektovat.

V konkrétních případech je neudržitelný názor některých obecných soudů, že nález Ústavního soudu je závazný toliko ve své výrokové části a jeho odůvodnění být respektováno nemusí.

---

¹⁷ Nález sp. zn. Pl. ÚS 18/96, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

P. Holländer¹⁸ uvádí, že v této souvislosti je příhodné hovořit o „ping-pongu“ mezi Ústavním soudem a obecnými soudy. Pokud Ústavní soud zruší rozsudek obecného soudu a obecný soud v této věci vydá opět stejné rozhodnutí, je velmi pravděpodobné, že stěžovatel věc opět předloží Ústavnímu soudu, který rozhodne stejně, jak již rozhodl dříve.

V této souvislosti Ústavní soud judikoval, že obecné soudy jsou per analogiam vázány právním názorem Ústavního soudu také podle ustanovení § 226 odst. 1 OSŘ¹⁹, podle něhož „bylo-li rozhodnutí zrušeno a byla-li věc vrácena k dalšímu řízení a novému rozhodnutí, je soud prvního stupně vázán právním názorem odvolacího soudu“.²⁰

V jiném případě Ústavní soud vázanost obecných soudů právním názorem Ústavního soudu dovodil z obecného principu rovnosti v právech podle čl. 1 Listiny, protože „rovnost v právech ve vztahu k obecným soudům kromě jiného zakládá tudíž právo na stejné rozhodování ve stejných případech a zároveň vylučuje libovůli při aplikaci práva. Za porušení principu rovnosti v právech nutno zejména považovat ty případy, kdy obecný soud neposkytuje účastníkům ochranu v jejich základních právech a svobodách, ač již ve skutkově obdobných případech byla Ústavním soudem přiznána.“²¹

Ve věcech, kde je rozhodováno o ústavních stížnostech, jsou nálezy závazné pouze ve smyslu kasačním a nikoli precedenčním. Důsledkem kasačního nálezu Ústavního soudu v řízení o ústavní stížnosti je povinnost orgánu veřejné moci ve věci znovu rozhodnout, přičemž řízení před orgány veřejné moci se dostává do fáze, která předcházela vydání zrušeného rozhodnutí.

„Zákon o Ústavním soudu další důsledky pro řízení před obecným soudem výslovně neupravuje. Stejně tak neřeší tuto procesní otázku ani OSŘ. Ústavní soud sám dovozuje, že zrušení napadeného pravomocného soudního rozhodnutí představuje

---

¹⁸ P. Holländer, *Role ústavního soudu při uplatňování Ústavy v judikatuře obecných soudů*, Ústava ČR po pěti letech, sborník z konference, Brno, 1999.

¹⁹ zákon č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu v ustanovení § 63 stanoví, že pokud tento zákon nestanoví jinak, použije se pro řízení před Ústavním soudem přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu a předpisy vydané k jeho provedení.

²⁰ Nález sp. zn. II. 156/95, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

²¹ Nález sp. zn. III. ÚS 206/98, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

jediný procesní úkon, který byl ve vztahu k předcházejícímu soudnímu řízení učiněn. Po zrušení napadeného rozsudku tedy v předcházejícím soudním řízení není meritorně rozhodnuto a toto řízení proto ani nemohlo skončit... Ústavní soud proto usuzuje, že v tomto procesním stavu řízení před příslušným soudem pokračuje a jsou zachovány právní následky všech ostatních (tj. nezrušených) procesních úkonů, které byly v dosavadním řízení učiněny.²²

Soud je po zrušení předchozího rozhodnutí vázán právním názorem Ústavního soudu, obsaženým v kasačním nálezu.

Vázanost právním názorem tedy vyplývá ze samotného smyslu kasace²³, z čl. 89 odst. 2 Ústavy a také z přiměřené aplikace ustanovení § 226 odst. 2 OSŘ. Podstatné je, aby obecný soud neopakoval protiústavní pochybení, které mu v kasačním nálezu vytkl Ústavní soud. Není ovšem vyloučeno, aby proti novému rozhodnutí obecného soudu ve stejné věci byla podána ústavní stížnost, o které bude Ústavní soud opět rozhodovat a protože ústavní stížnost bude podána proti formálně novému rozhodnutí, není zde dána překážka *res iudicata* (§ 35 odst. 1 ZÚS).

Nález sám zavazuje jen ty, jichž se v konkrétní věci týká (tj. zakládá závaznost nikoli *erga omnes*, ale jen *inter partes*).

K otázce závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu je potřeba také uvést, že judikatura zavazuje samotný Ústavní soud.

Podmínkou závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu je jejich *vykonatelnost*, to znamená, že povinnosti uložené někomu ve výroku rozhodnutí jsou vynutitelné prostředky veřejné moci.

V případě Ústavního soudu nadaného pravomocí *derogační* a *kasační* je pojem vykonatelnosti použit dosti nevhodně, protože proti rozhodnutím Ústavního soudu není podle vnitrostátního práva přípustné podání jakéhokoli opravného prostředku. Pojem fakticky splývá s procesním pojmem *právní moc*. Ve věcech kontroly norem je

---

²² Nález sp. zn. I. ÚS 380/98, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

²³ Rozhodování kasačním způsobem znamená, že Ústavní soud může napadené akty veřejné moci zásadně jen rušit, nikoli měnit. Tzn. že v řízení o kontrole norem, je oprávněn právní předpis jen zrušit a není oprávněn zrušený právní předpis změnit nebo nahradit jej předpisem vlastním. Rovněž v řízení o ústavní stížnosti, může Ústavní soud v případě vyhovění pouze zrušit napadené rozhodnutí, nikoli vydat rozhodnutí, kterým by nově upravil práva a povinnosti účastníků řízení.

však vykonatelnost nálezů srovnatelná spíše s *účinností* právního předpisu.²⁴ Zřejmě i z tohoto důvodu Kancelářský a spisový řád Ústavního soudu nepoužívá pojem vykonatelnost, ale *skončení věci*.

Je nutné dodat, že nálezy ve věcech kontroly norem jsou vykonatelné dnem jejich vyhlášení ve Sbírce zákonů, pokud nerozhodne Ústavní soud jinak. Nálezy ve věci ústavních stížností, jsou vykonatelné doručením jejich písemného vyhotovení účastníkům.

---

²⁴ V. Mikule, V. Sládeček, *O závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu*, Bulletin advokacie č. 8/1995.

5. Jak ovlivňuje Ústavní soud civilní řízení ?

Existují dvě základní roviny, v nichž ovlivňuje Ústavní soud civilní řízení:

1) V první řadě jde o rozhodování o ústavních stížnostech, které směřují vůči individuálním aktům orgánů moci výkonné, moci soudní a územní samosprávy. Těmito akty se upravují právní poměry jednotlivých (individualizovaných) osob a obecně právní předpisy se aplikují na konkrétní situaci. Těžiště rozhodnutí je v jeho výroku, proti němuž, nikoli proti jeho odůvodnění, může směřovat ústavní stížnost.

2) V druhé řadě jde o posuzování ústavnosti, jde o tzv. absolutní kontrolu ústavnosti právních předpisů. Ústavní soud může na návrh oprávněných subjektů (např. skupina nejméně 41 poslanců nebo skupina nejméně 17 senátorů, senát Ústavního soudu v souvislosti s rozhodováním o ústavní stížnosti) rozhodnout o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanoveních, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem, nebo o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem.

Ústavní soud nevykonává preventivní, ale pouze následnou kontrolu ústavnosti platných právních předpisů.

V této oblasti je pro občanské soudní řízení velice důležité rozhodnutí Ústavního soudu, kterým pro neústavnost byla zrušena celá pátá část občanského soudního řádu.²⁵

V průběhu let 1999 – 2001 bylo plénu Ústavního soudu předloženo několik návrhů, aby byla vyslovena neústavnost konkrétně určených ustanovení části páté zákona č. 99/1963 Sb., OSŘ, o správním soudnictví. Plénum Ústavního soudu návrhy spojilo ke společnému řízení.

Podle páté části OSŘ, přijaté zákonem č. 519/1991, Sb. a nazvané „Správní soudnictví“ nebylo správní soudnictví vykonáváno speciálními soudy, ale soudy civilními, jednajícími a rozhodujícími v občanském soudním řízení. Tyto soudy rozhodovaly v jediném stupni, odvolání proti jejich rozhodnutím nebylo připuštěno. To v praxi později vedlo k tomu, že za jakýsi odvolací orgán byl považován Ústavní

---

²⁵ Nález vyhlášen pod č. 276/2001 Sb.

soud. Ústavní soud tento stav oprávněně kritizoval s tím, že tuto funkci odvolací instance by měl plnit Nejvyšší správní soud, který měl, podle čl. 91, Ústavy být součástí soustavy soudů, ale jeho zřízení bylo odkládáno.

Tento stav byl dlouhou dobu předmětem kritiky jak ze strany odborné veřejnosti²⁶, tak ze strany Ústavního soudu, který nakonec nálezem ze dne 27.6. 2001 celou část pátou OSŘ ke dni 31.12. 2002 zrušil. Hlavním důvodem jejího zrušení byl rozpor s čl. 6 odst. 1 Úmluvy a obecně i s ústavním pořádkem České republiky. Rozpor spočíval v tom, že podle části páté OSŘ se přezkoumávala jen zákonnost správních rozhodnutí (tj. soulad se zákonem), ale Úmluva vyžaduje, aby soud rozhodoval v tzv. „plné jurisdikci“ tzn., aby zkoumal i věcnou správnost, přiměřenost, popřípadě i účelnost napadeného rozhodnutí.

Kromě toho Ústavní soud páté části OSŘ vytýkal i to, co nazval „deficity ústavnosti“, jde např. o jednostupňovost správního soudnictví, o nedostatek ochrany před nečinností správního orgánu, o určité omezení v možnostech účastenství.

Zákon č. 150/2002 Sb. – Správní řád soudní (SŘS) a zákon č. 151/2002 Sb. novela občanského soudního řádu společně nahrazují zrušenou úpravu části páté OSŘ. Nové řešení přezkoumávání správních aktů soudy spočívá v tom, že zásadně budou správní rozhodnutí přezkoumávána v režimu SŘS, ale kromě toho existují správní rozhodnutí, která budou přezkoumávána podle nového znění části páté OSŘ.

Jak uvádí ve svém článku V. Mikule a V. Sládeček²⁷, „přestože jsme Ústavnímu soudu vděční za objektivní společenský efekt zrušovacího nálezu, neznamena to ještě, že vůči zrušení celé části páté OSŘ nemáme právní námitky“. Ústavní soud rozhodoval v době, kdy podmínkou zrušení zákona nebo jeho jednotlivého ustanovení byl rozpor s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy.²⁸ Řízení o zrušení zákona se zahajuje podáním návrhu, petitem je

---

²⁶ Např. diskuse ke zřízení Nejvyššího správního soudu, vedenou na stránkách časopisu Právní praxe: M. Mazanec (č. 7/1993), P. Varvařovský (č. 1/1994), J. Spáčil (č. 3/1994) a V. Mikule (č. 4/1994); tato diskuze, stejně jako pracovní návrh zákona, zpracovaný, již počátkem roku 1994 však neměly žádnou zákonodárnou odezvu. Dále např. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č. 2; Mikule, V. *Reforma správního soudnictví*.

²⁷ V. Mikule, V. Sládeček, *Nad nálezem Ústavního soudu, kterým byla zrušena úprava správního soudnictví*, Bulletin advokacie, 2002, č. 10.

²⁸ Čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy, po změně Ústavy, provedené s účinností od 1. 6. 2002 ústavním zákonem č.395/2001 Sb., je podmínkou zrušení pouze rozpor s ústavním pořádkem.

Ústavní soud vázán, nemůže jej proto překročit. V tomto případě Ústavní soud spojil ke společnému řízení čtyři návrhy na zrušení jednotlivých ustanovení části páté OSŘ. Návrhy se týkaly celkem jedenácti paragrafů nebo jejich částí, které patřily do první a druhé hlavy části páté OSŘ, žádný z nich se však netýkal hlavy třetí.

V odůvodnění nálezu se uvádí, že navrhovatel M. C. svůj původní návrh na zrušení § 250d odst. 3 a § 250j odst. 4 OSŘ, změnil, a to tak, že navrhl zrušení celé části páté OSŘ. Ovšem skutečnost, která byla předmětem ústavní stížnosti, nenastala uplatněním celé páté části OSŘ, ale především nesprávným výkladem ustanovení § 249 odst. 2 a § 250d odst. 3 OSŘ ze strany správního soudu, Ústavní soud měl proto návrh na zrušení celé páté části OSŘ odmítnout, protože nesplňoval podmínky podle § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

Ve společném řízení plénem Ústavního soudu výlučně rozhodovalo o návrzích na zrušení jednotlivých ustanovení OSŘ, nikoli o ústavních stížnostech, proto nebylo přípustné, aby řízení o zrušení celé páté části OSŘ samo zahájilo. Autoři článku uvádějí, že Ústavnímu soudu chyběl právně relevantní návrh, jehož petitu by mohl vyhovět rozhodnutím, že část pátá OSŘ se zrušuje.

Jestliže se podíváme na věc z hlediska meritorního, můžeme dále uvažovat o tom, jestli celá pátá část OSŘ byla skutečně v rozporu s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy. Sám Ústavní soud uvádí, že si je vědom, že celá řada ustanovení a institutů páté části OSŘ neústavní nebyla a budou v té či oné podobě přítomny v úpravě nové. Ale na druhé straně Ústavní soud výslovně ani neuvedl, která ustanovení považuje za neústavní.

Za připomenutí stojí některé nálezy Ústavního soudu, které považují určitá ustanovení části páté OSŘ za ústavně konformní²⁹. Ve smyslu § 35 odst. 1 zákona o Ústavním soudu jde o *res iudicata*. Ústavní soud proto nemohl znovu rozhodnout o ústavnosti citovaného ustanovení a v novém řízení je zrušit, v této části mohl návrh toliko odmítnout jako nepřipustný podle § 43 odst. 2 ZÚS. Z meritorního hlediska je zřejmé, že tímto nálezem Ústavní soud široce rozevřel brány své zrušovací pravomoci. Jak uvádí autoři, ponecháno úvaze každého, zda to učinil v mezích ústavnosti či mimo ně.

---

²⁹ Např. nález sp. zn. Pl. ÚS 12/99, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*, kterým byl zamítnut návrh na zrušení části § 250h odst. 1 věty za středníkem OSŘ.

6. Poučovací povinnost soudu

6.1. Cíl a historický exkurz poučovací povinnosti soudu

Nejprve bych se ráda zmínila o tom, jaký je cíl poučovací povinnosti a o jejím vývoji v rámci občanského soudního řízení. V další části se budu zabývat jednotlivými druhy poučovací povinnosti a vybranými ústavními stížnostmi, kterými se Ústavní soud v souvislosti s poučovací povinností zabýval.

Smyslem poučovací povinnosti je, že naplňuje základní zásadu na soudní ochranu práv.³⁰ Soud poučuje účastníky řízení proto, aby nenastala situace, kdy pouze z důvodu neznalosti procesních pravidel, se účastník řízení nedomůže svého práva. Krajním pojetím poučovací povinnosti je požadavek, aby soud upozornil účastníka řízení na vše, co může uplatnit, aby byl v řízení úspěšný.

To však někdy může vést ke vzniku pochybností o nestrannosti soudce, protože se může i zdát, že protistraně je pomáháno více.

Při hledání rovnovážného stavu se lze inspirovat nálezem Ústavního soudu ČR:³¹ „...ustanovení § 5 OSŘ je nutno vyložit tak, že soud je povinen účastníky poučit, jaká práva jim přiznávají a jaké povinnosti jim ukládají procesněprávní předpisy, jak je nutno procesní úkony provést, popřípadě jak je třeba odstranit vady procesních úkonů již učiněných, aby vyvolaly zamýšlené procesní účinky. Cílem poučovací povinnosti je informovat účastníka o tom, jaká má v procesu práva a povinnosti, aby jím provedené procesní úkony mohly vyvolat zamýšlené procesní účinky a aby mohl splnit své procesní povinnosti. Do poučovací povinnosti tedy nepatří návod, co by účastník měl nebo mohl v daném případě dělat, aby dosáhl žádaného účinku, ale jen pomoc k tomu, aby mohl zákonem stanoveným způsobem dát najevo, co hodlá v řízení učinit.“

---

³⁰ Čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

³¹ Nález sp. zn. I. ÚS 63/96, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

Poučovací povinnost byla do civilního řízení zavedena zákonem č. 142/1950 Sb. Generální ustanovení § 7 stanovilo: „Soud dává pracujícím potřebný návod k provedení úkonů u soudu, poučuje je o právních následcích spojených s těmito úkony, nebo s jejich opominutím, a dbá všestranně o to, aby pro nedostatek všeobecného nebo právnického vzdělání netrpěli újmu na svých právech.“

Smyslem poučení tak bylo „přesvědčit účastníka, kterému je adresováno, o tom, že zachová-li se podle návodu, je to v jeho vlastní prospěch“.³²

Zákonem č. 99/1963 Sb. byla provedena rekodifikace civilního procesu včetně poučovací povinnosti. Ustanovení znělo: „Soudy poskytují občanům i organizacím poučení o jejich právech a povinnostech, pomáhají jim při uplatnění jejich práv a dbají všestranně o to, aby nikdo pro nedostatek právních znalostí neutrpěl újmu.“ Oproti dřívější úpravě nebyl již zdůrazňován třídní aspekt poučovací povinnosti. Soud poučoval i o hmotném právu, např. o možnosti vznést námitku promlčení.

K zásadní změně došlo zákonem č. 519/1991 Sb., který představoval první rozsáhlou novelizaci občanského soudního řádu po roce 1989. Podle nového znění § 5 OSŘ bylo soudům uloženo poskytovat účastníkům „poučení o jejich procesních právech a povinnostech“. Tímto vyjádřením byl zcela jednoznačně vyjádřen záměr poučovací povinnost soudu oproti dřívější úpravě omezit. Poučovací povinnost se měla nadále týkat jen procesních práv a povinností a soudu se neukládalo poskytovat poučení o hmotném právu.

Novelou občanského soudního řádu provedenou zákonem č. 30/2000 Sb. došlo do jisté míry k rozšíření, ale zejména k zpřesnění a zvýraznění role poučovací povinnosti. Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb. při hodnocení dosavadní úpravy zdůrazňuje, že poučovací povinnost byla pojata všeobecně a současně obecně, neodrážela potřebu poskytovat poučení účastníkům v konkrétní procesní situaci a nebrala v úvahu, že účastníci, kteří jsou v řízení zastoupeni advokátem, zpravidla pomoc soudu s uplatněním procesních práv a se splněním procesních povinností v běžných situacích neopotřebují.

---

³² J. Bureš, L. Drápal, *Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení*, Právní praxe, č. 9/1994.

Obecně formulovaná poučovací povinnost upravená v § 5 OSŘ (ve znění od 1.1. 1992) byla příčinou řady interpretačních problémů a způsobovala tak nejednotnost soudní praxe.³³

Ústavní soud v uvedeném nálezu konstatoval: „Jednou z funkcí Ústavy, je její *prozařování* celým právním řádem. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu, nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i v nezbytnosti státních orgánů, interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních lidských práv a svobod. To znamená povinnost soudů interpretovat jednotlivá ustanovení OSŘ v první řadě z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod.“

Proto zákon č. 30/2000 Sb. přinesl ustanovení § 118a, které podrobně upravuje poučovací povinnost soudu při jednání. Nově bylo výslovně vyžádáno poučení v dalších procesních situacích (např. § 15a, 114b, 118b a další).

I když dosavadní znění § 5 OSŘ zůstává zachováno, je zásadní změnou ve vymezení poučovací povinnosti soudu úprava, která vyčerpávajícím způsobem v souvislosti s jednotlivými procesními instituty soud navádí, jak účastníkům potřebná poučení poskytnout. Jde tedy o to, aby poučení bylo konkrétní a podrobné a aby se účastníkům řízení dostalo v takovém stadiu řízení, kdy je to pro vedení řízení potřebné a bez tohoto konkrétního a podrobného poučení by mohli pro nedostatek znalostí procesních pravidel utrpět újmu na svých právech. Poučovací povinnost soudu je koncipována tak, aby bylo zřejmé, kdy a o čem mají být účastníci poučeni.

Pokud jde o vzájemný vztah úpravy v § 5 OSŘ a úpravy poučovací povinnosti v jednotlivých ustanoveních, je to vztah principu a jeho konkrétního promítnutí. Ustanovení § 5 OSŘ je vybudováno na zásadě, že o právech a povinnostech musí být účastníci soudem poučeni. Jaké poučení se má účastníkům v konkrétní procesní situaci dostat, již upravují jednotlivá ustanovení konkrétně tak, aby soudce byl náležitě veden v rozsahu i způsobu poučovací povinnosti.

Zákon rozlišuje mezi povinnostmi soudu poskytnout poučení při jednání a mezi poučovací povinnostmi soudu při jiném jeho úkonu. Poučovací povinnost soudu při jednání směřuje jak vůči účastníkům, kteří mají zástupce, tak i vůči účastníkům, kteří

---

³³ Např. nález sp. zn. III. ÚS 139/98, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

před soudem jednají sami. Mimo jednání je soud povinen poskytnout účastníkům poučení v případech, které jsou výslovně stanoveny (např. § 15a, § 30 odst. 1, § 43 odst. 1). Nesplní-li soud poučovací povinnost při jiných úkonech v rámci přípravy jednání, je povinen tak učinit samostatně, a to buď ústně do protokolu, nebo písemně. Poučení musí být náležitě konkrétní, soud je povinen poučení poskytnout nikoli na počátku řízení, ale v době, kdy je toho podle stavu řízení pro účastníka zapotřebí.

Speciální poučovací povinnost soudu je uložena zejména v ustanoveních § 15a odst. 1, § 30 odst. 1, § 40a, § 43 odst. 1 a 2, § 50, § 114b odst. 5, § 118a, § 118b odst. 2, § 119a odst. 1, § 153b odst. 1, § 157 odst. 1.

Od 1.dubna 2005 se poučovací povinnost vztahuje též k § 99 OSŘ. Dle tohoto ustanovení by soud při pokusu o smír měl s účastníky řízení předmětnou věc probrat a upozornit je na právní úpravu a na stanoviska Nejvyššího soudu a rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Zejména „probírání věci s účastníky“ a „doporučení možností“ v sobě obsahuje poučení o hmotném právu, což se vymyká obecnému ustanovení § 5 OSŘ a překračuje dosavadní koncepcie poučovací povinnosti soudu.

7. Jednotlivé druhy poučovací povinnosti soudu a příslušné nálezy Ústavního soudu

Ústavní soud se ve své rozhodovací činnosti zabýval celou řadou ústavních stížností, které se týkají poučovací povinnosti soudu, proto není možné vzhledem k rozsahu této práce postihnout všechny z nich.

Po přečtení celé řady nálezů a usnesení Ústavního soudu, patřících do této problematiky, jsem vybrala některé z nich, které mě zaujaly a jsou podle mého názoru významné pro obecné soudy a jejich postup při poskytování poučovací povinnosti. V následujících částech (každá se týká některé ze speciálních poučovacích povinností soudu) bych vždy ráda vymezila danou speciální poučovací povinnost a poté se zabývala jednotlivými nálezy Ústavního soudu.

V první řadě považuji za nutné se zmínit o samotném **rozsahu poučovací povinnosti**. Soud je povinen účastníky poučit pouze o tom, jaká práva jim přiznávají a jaké povinnosti jim ukládají procesněprávní předpisy.

Ústavní soud se vyjádřil k rozsahu a obsahu poučovací povinnosti a za tímto účelem judikoval následující: z ustanovení § 5 OSŘ lze vyvodit, že soud je povinen poučit účastníky o jejich procesních právech a povinnostech. Podle názoru Ústavního soudu je nutno toto ustanovení vyložit tak, že je povinností soudu, aby poučil účastníky jaká práva jim přiznávají a jaké povinnosti jim ukládají procesněprávní předpisy, jak je nutno procesní úkon provést, jak je třeba odstranit vady procesních úkonů již učiněných, aby vyvolaly zamýšlené procesní účinky.

Nelze tedy do poučovací povinnosti zařadit návod, co by účastník měl nebo mohl v daném případě dělat, aby dosáhl žádaného účinku. Pokud by soud poučoval účastníky o tom, kdo je či není pasivně legitimován, nejednalo by se o pouhé poučení o procesních právech a povinnostech, ale o zásah soudu, který by vedl účastníky k tomu, co mají v daném případě dělat, aby dosáhli žádaného právního účinku. Ústavní soud v této souvislosti dále zdůrazňuje, že kdyby byla poučovací povinnost takto chápána, mohl by soud porušit zásadu rovnosti účastníků v řízení.³⁴

---

³⁴ Usnesení sp. zn. III. ÚS 480/97, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

Někdy vznikají pochybnosti o rozsahu poučovací povinnosti soudu tam, kde má procesní právo i hmotněprávní aspekt. Do této skupiny patří případy, kdy nedostatky které vedly k zamítnutí žaloby, lze odstranit procesními úkony, ale nutnost provedení těchto procesních úkonů nevyplývá z procesněprávních předpisů, ale z hmotného práva (žalobní petit je sice přesný, určitý a srozumitelný, ale neodpovídá hmotnému právu a nelze mu proto vyhovět).

Pochybnosti o rozsahu poučovací povinnosti vznikají také v případech, kdy je za účastníky řízení označena nižší složka právnické osoby, která nemá způsobilost být účastníkem řízení. I v těchto případech nedostatek žaloby nevyplývá z norem procesního práva, ale z norem hmotného práva.

7.1. Poučení o námitce podjatosti - § 15a OSŘ

Předpokladem uplatnění zásady rovnosti účastníků v řízení je, aby v řízení jednal a rozhodoval nestranný soudce. K zajištění nestrannosti slouží jednak požadavek zákonného soudce, ale i požadavek nepodjatosti soudce a institut vyloučení zákonného soudce v případě jeho podjatosti. Vyloučení soudců a jiných osob upravuje § 14 až § 17 OSŘ.

Na rozdíl od předchozí úpravy platné do 31.12. 2000, která spojovala vyloučení s nepřesnou a neurčitou konstrukcí pochybností o jejich nepodjatosti, zákon nyní zakládá vyloučení soudce výlučně na existenci určitého důvodu (konkrétně označené a zjištěné skutečnosti).

Vylučuje se tak subjektivní pohled na vyloučení soudce. K vyloučení soudce nemohou postačit pocity soudce nebo nadřízeného soudu.

K vyloučení soudce postačuje, lze-li se zřetelem na jeho poměr k věci, k účastníkům řízení nebo jejich zástupcům mít pochybnosti o jeho nepodjatosti.

Právo vyjádřit se k osobě soudce je právem procesním. Soud je proto povinen o něm účastníka poučit. Způsob poučení soudu se ponechává na jeho volbě. Aby nedocházelo k průtahům řízení, je účastník povinen uplatnit námitku podjatosti nejpozději při prvním jednání, kterého se zúčastnil soudce o jehož vyloučení jde.

Jinak je účastník povinen podat námitku podjatosti ve lhůtě 15 dnů, ode dne kdy důvod vyloučení vznikl nebo se o něm účastník dozvěděl.

Ale v případě, když účastník řízení nebyl v tomto směru poučen, není omezen 15 denní lhůtou a jeho námitka nemůže být z tohoto důvodu odmítnuta - § 16 odst. 2 OSŘ. Skutečnost, že rozhodoval vyloučený soudce, je důvodem odvolání i žaloby pro zmatečnost.

a) **Ústavní soud: K vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci z důvodu konfliktu se zástupcem účastníka**³⁵

V dané věci Ústavní soud především judikoval, že v souladu s ustanovením § 14 odst. 1 OSŘ, je dána podmínka vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci nikoli pro jejich skutečně prokázanou podjatost, ale již tehdy, jestliže „lze mít pochybnost o jejich nepodjatosti“.

Nejde tedy pouze o subjektivní pocit soudce, zda se cítí či necítí být podjatý, ale musí jít o objektivní úvahu s ohledem na okolnosti případu. Konflikt mezi soudkyní, která ve věci rozhodovala a zástupkyní navrhovatelky byl natolik intenzivní (došlo k označení rozhodnutí soudkyně za právní zmetek a následovala i soudní dohra), že se podle názoru Ústavního soudu dá považovat za dostatečný důvod k tomu, aby v zájmu soudkyně samé o věci rozhodovala jiná osoba.

b) **Ústavní soud: K otázce vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci v případě, že účastníkem řízení je osoba jinak působící jako přísedící u předmětného soudu**³⁶

V dané věci podala stěžovatelka ústavní stížnost, kterou napadá usnesení, jímž nebyli soudci okresního soudu vyloučeni z projednávání sporu vedeného u tohoto soudu. Důvod vyloučení stěžovatelka spatřovala v tom, že pracovnice pověřená jednat za odpůrce, je současně přísedící u okresního soudu.

Krajský soud, který rozhodoval o námitce podjatosti, jako soud nadřízený podle § 16 OSŘ, uvedl, že námitku neshledal důvodnou (protože působení zástupkyně odpůrce jako přísedící u soudu nemá samo o sobě vliv na objektivní a nestranné rozhodování soudu v jiných věcech, v nichž ve funkci přísedící nerozhoduje).

---

³⁵ Nález sp. zn. I: ÚS 167/94, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

³⁶ Nález sp. zn. I: ÚS 23/99, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

Uvedl, že je samozřejmostí, že jako přisedící působí u soudu osoby, které jsou zaměstnány u jiných subjektů a jsou vyloučeny ve věcech kdy je jednou ze stran právě zaměstnavatel přisedícího. Ale to není důvod pro podjatost celého soudu. Znamenalo by to velké množství případů, kdy by zákonný soudce byl vyloučen a rozhodování by bylo přesunuto na jiný soud.

Proto se Krajský soud domnívá, že nedošlo k porušení základních práv účastníka, čl. 96 odst. 1 Ústavy a čl. 37 odst. 3 Listiny.

Ústavní soud shledal postup Krajského za adekvátní a nikterak se nepřičící ústavním zásadám spravedlivého procesu. Proto ústavní stížnost odmítl.

Závěr Ústavního soudu tedy zní, že „skutečnost, že pracovník pověřený jednat za účastníka v soudním řízení působí jako přisedící u soudu, který věc projednává, není sama o sobě důvodem k vyloučení soudců tohoto soudu z projednávání a rozhodování věci.“

7.2. Poučení o následcích neodstranění vad podání - § 43

Velké množství nálezů Ústavního soudu se týká **poučovací povinnosti soudů o následcích neodstranění vad podání - § 43 OSŘ.**

Postup soudu podle § 43 OSŘ se týká všech podání, tedy procesních úkonů, které činí účastník vůči soudu mimo jednání. Smyslem daného institutu je, aby soud v případě nesrozumitelnosti, neúplnosti či neurčitosti, dal účastníkovi možnost je opravit tak, aby mohly způsobit zamýšlené právní důsledky.

V případě podání, kterým se řízení zahajuje, je potřeba předtím, než se soud začne věcí meritorně zabývat, aby měl soud jasno v tom, kdo je účastníkem řízení, jaké tvrdí a prokazuje rozhodné skutečnosti, a jakého materiálně vykonatelného rozhodnutí se na jejich základě domáhá. Výzvu k odstranění vad podání činí soud usnesením, které doručí osobě o jejíž podání jde, otázkou zůstává zda je taková výzva učiněna i v případě, že je zaslána účastníkovi jako neformální přepis.

Danou problematikou se zabýval Ústavní soud³⁷: „...pokud výzva k odstranění vad podání není učiněna formou usnesení, jedná se o vadu řízení. K této vadě řízení lze však přihlídnout jen tehdy, jestliže mohla mít za následek, že účastník řízení nevěděl, jakou vadu podání odstranit, nebo že nebyl řádně poučen“.

Pokud takový přípis obsahuje výčet vad podání, poučení o tom, jak a do kdy má opravu nebo doplnění účastník řízení provést, a poučení o následcích nesplnění výzvy, jde o výzvu podle § 43 OSŘ.

Ovšem takovýto závěr by neměl vést k libovůli soudů, zda použijí formu usnesení či obyčejného přípisu, ale k tomu, aby nedošlo ke zmaření řízení v případech, kdy soudce ještě z jakéhokoli důvodu použil formu přípisu.

A) Označení účastníků řízení

Při označení účastníků může vzniknout několik problémových okruhů:

- a) Účastník není označen v souladu s ustanovením § 79 odst. 1 OSŘ, např. není uvedeno bydliště, místo nebo sídlo podnikání, účastník je označen pouze jménem nebo názvem, není uvedena právní forma u právnických osob.

Příkladem je nález Ústavního soudu³⁸: „jestliže návrh na zahájení řízení obsahuje takové označení účastníka, žalovaného, které neumožňuje jeho přesnou identifikaci v tom smyslu, zda jde o fyzickou nebo právnickou osobu, jde o nesprávné podání, jehož vadu je třeba postupem podle § 43 OSŘ odstranit, a teprve poté, co bude učiněno jasno v tom, zda žaloba směřuje proti fyzické, nebo právnické osobě, lze zvažovat i otázku způsobilosti být účastníkem řízení ve smyslu § 19 OSŘ v návaznosti na příslušná ustanovení občanského zákoníku a obchodního zákoníku, neboť tato způsobilost splývá ze způsobilosti mít práva a povinnosti, tj. právní subjektivitu“.

- b) Dalším okruhem případů, jsou věci v nichž není jasné, kdo má být účastníkem řízení, např. proto, že účastník není vůbec označen, nebo řádné označení je v rozporu

---

³⁷ Nález sp. zn. III.ÚS 301/95, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*. Nález sp. zn. I. ÚS 233/97, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

³⁸ Nález sp. zn. II.ÚS 79/95, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

se skutečnostmi vylíčenými v žalobě. Zde samozřejmě není výzva nijak složitá a důsledkem neopravení nebo nedoplnění žaloby, po výzvě podle § 43 OSŘ, je zde odmítnutí podání, kterým se řízení zahajuje.

c) Problémem je, zda poučovat o tom, že řádně označený žalovaný nemá způsobilost být účastníkem řízení. Jedná se o případy organizačních složek, a to nejenom odštěpných závodů obchodních společností, ale i organizačních složek samosprávných celků či státu.

V daném případě vyvstává otázka, zda tento nedostatek lze odstranit opravou podání.

Zde se objevují dva názory, a to rozhodnutí Nejvyššího soudu na straně jedné a nálezy Ústavního soudu na straně druhé

Rozhodnutí Nejvyššího soudu striktně setrvávají na pozici, kdy v případě, že soud zjistí, že označený subjekt nemá způsobilost být účastníkem řízení, musí řízení zastavit, protože se jedná o neodstranitelný nedostatek podmínek řízení, který je nutné přísně odlišovat od vady podání. Protože nedostatek této podmínky je tady od samého počátku řízení, a tedy již hned na začátku musí dojít k zastavení řízení, není možné nedostatek této podmínky řízení řešit záměnou účastníků, přistoupením dalšího účastníka nebo opravou označení účastníka.

„Obecní úřad nemá způsobilost vystupovat v pracovně právních vztazích svým jménem a mít odpovědnost vyplývající z těchto vztahů; nemá proto ani způsobilost být účastníkem řízení (19 OSŘ).“

Jestliže v řízení, v němž se účastenství zakládá podle ustanovení § 90 OSŘ, byl označen za účastníka řízení ten, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení, jde o nedostatek podmínek řízení, které nelze odstranit.

Soud je povinen v kterémkoli stádiu řízení k tomuto nedostatku podmínek řízení přihlédnout a řízení zastavit (§ 103, § 104 odst. 1 OSŘ)³⁹.

Na druhé straně se lze setkat i s početnými nálezy Ústavního soudu, které směřují zcela opačným směrem. Převážně se jedná o restituční případy, kdy žalován na povinnost uzavřít dohodu o vydání nemovitosti je obecní úřad a nikoli obec.

---

³⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 6 Cdo 140/94.

Obecné soudy tato řízení zastavily a Ústavní soud tato rozhodnutí zrušil s tím, že pokud nebyli účastníci řízení poučeni o tom, že nemá žalovaný způsobilost být účastníkem řízení a pokud jim nebyla dána možnost opravit podání, byli zkráceni na svém ústavně zaručeném právu na soudní ochranu.

Je nutné poznamenat, že mnohé tyto nálezy berou v úvahu zvláštní povahu restitučních sporů, a dovozují tak nutnost větší pomoci účastníkům, aby se mohli domoci svých v minulosti znásilněných práv⁴⁰: „neznalosti či pochybení navrhovatelů by nemělo být využíváno proti cílům restitucí. Snaha státu o alespoň částečnou kompenzaci křivd by se proto měla odrazit i v přístupu soudu k chybám v označení účastníků řízení. Z těchto hledisek proto nepovažuje Ústavní soud označení povinné osoby „městský úřad“ namísto „město“ za nedostatek neodstranitelný“.

Do restitučního procesu vstoupily tisíce občanů, kteří pro časovou omezenost k uplatnění nároků postupovaly mnohdy zcela laicky. Ústavní soud nesdílí názor, že jejich neznalosti či pochybení by mělo být využíváno proti cílům restituce. S tímto názorem se Ústavní soud zcela ztotožňuje, což vyjádřil i ve svém nálezu.⁴¹

Když už jsem zmínila restituční spory, je dobré poznamenat, že v oblasti restitučních sporů se velice často hovoří o tzv. **zesílené poučovací povinnosti**. V právní praxi, ale zaznamenáváme mnoho kritických ohlasů na zesílené poučování. Především je namítáno, že nelze poučovací povinnost soudu separovat na tzv. obecné věci a věci s restituční povahou. V této souvislosti se hovoří o jednostranném zvýhodňování účastníků (restituentů).

Daný problém je tím větší, když jsou oprávněné osoby zastoupeny profesionály, a přesto jim musí být poskytnuto ono zesílené poučení o jejich procesních právech a povinnostech. Ústavní soud však tyto náhledy odmítá a ve svých nálezech opakovaně zdůrazňuje, že: „K restitučním nárokům je třeba přistupovat zvláště citlivě, aby v soudním řízení případně nedošlo k další křivdě...“⁴²

Ve věcech mimo rámec restitucí judikatura Ústavního soudu zesílenou povahou poučovací povinnosti ze strany obecných soudů neakceptuje.

---

⁴⁰ Nález sp. zn. IV. ÚS 6/95, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁴¹ Nález sp. zn. II. ÚS 79/94, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁴² Nález sp. zn. I. ÚS 289/95, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

Argumentace odpůrců poučování které zastává Ústavní soud, je postavena na znění § 19 OSŘ, podle kterého má způsobilost být účastníkem řízení ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti, jinak ten, komu ji zákon přiznává. Přitom způsobilost mít práva a povinnosti upravují předpisy práva hmotného.

Poučení o tom, že označený subjekt nemá způsobilost být účastníkem řízení, by v sobě obsahovalo úsudek soudu o hmotněprávní situaci a bylo by v rozporu s požadavky § 5 OSŘ.

Zmíněné nálezy Ústavního soudu na druhé straně zdůrazňují, že pokud je způsobilost být účastníkem řízení procesní podmínkou řízení, je třeba o jejím nedostatku účastníka poučit a dát mu možnost k jeho odstranění.

Podle názoru mnoha odborníků je možné žalobce o nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení na straně žalovaného poučit, a to zejména v případě, kdy je zřejmé, že byla zaměněna organizační složka právnické osoby za tuto osobu. Poučení by mělo obsahovat i výzvu, aby jako žalovaný byl označen ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti (tedy bez nápovědy konkrétní osoby), a poučení o tom, že pokud nebude tento nedostatek odstraněn, bude řízení zastaveno.⁴³ Nejedná se proto o výzvu podle §43 odst. 1 OSŘ.

d) Jednoznačně jsou v praxi řešeny případy, kdy je jako účastník označen subjekt, který má způsobilost k právům a povinnostem, ale z hlediska hmotného práva je aktivně legitimován někdo jiný nebo více subjektů najednou. V tomto případě soud účastníky nemůže poučovat a pokud nedojde na návrh účastníka k záměně nebo přistoupení, musí žalobu zamítnout.

V rámci této problematiky bych ráda blíže upozornila na nález Ústavního soudu⁴⁴ ve kterém se projevuje zmíněná zesílená poučovací povinnost a na stanovisko soudce JUDr. Vlastimila Ševčíka, který upozorňuje na odlišnou konstantní praxi obecných soudů.

---

⁴³ S podobnými názory se lze setkat i v následujících odborných článcích: Nykodým, J. *Nad jedním rozhodnutím*. Právní rozhledy, 1994, č. 4, s. 120; Vyvadil, J. *K výkladu § 42, 43 a 92 občanského soudního řádu*. Právní praxe, 1994, č. 5, s. 276; Winterová, A. *Koho a o čem v procesu poučovat?* (Ještě k § 5 OSŘ). Právní praxe, 1995, č. 1, s. 43.

⁴⁴ Nález sp. zn. III. ÚS 74/94, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

Uvedení do problému:

Navrhovatelka se domáhá řádně a včas podanou ústavní stížností zrušení usnesení krajského soudu, kterým bylo potvrzeno usnesení okresního soudu, jímž se zastavuje řízení.

Navrhovatelka tvrdí, že tímto postupem došlo k porušení základních lidských práv a svobod, obsažených v Listině v čl. 11 odst. 1.

Navrhovatelka se žalobou domáhala, aby soud vyslovil povinnost uzavřít smlouvu o vydání nemovitosti podle zákona č. 87/1991 Sb. Jako odpůrce označila Úřad městské části. Soud toto řízení zastavil a to z toho důvodu, že měla žalovat na uzavření smlouvy o vydání obec, tedy město, nikoli Úřad městské části.

Ústavní soud ve svém rozhodnutí vycházel z obsahu příslušného spisu a z vyjádření účastníka řízení (Krajského soudu).

Krajský soud ve svém vyjádření uvedl, že návrhu nelze vyhovět, protože navrhovatelka označila za odpůrce nesprávně subjekt, který nemá právní subjektivitu. To okresní soud považoval za takový nedostatek podmínky řízení, který nelze odstranit, a proto podle § 104 odst. 1 OSŘ musel řízení zastavit a krajský soud se s tímto právním názorem ztotožnil.

Krajský soud zdůraznil, že nelze souhlasit s tvrzením navrhovatelky, že bylo povinností okresního soudu poskytnout jí poučení ve smyslu § 5 OSŘ, protože soudy poučují o procesních právech a povinnostech a nikoli o tom, kdo má být žalován, protože tato otázka souvisí s hmotným právem.

Ústavní soud konstatoval, že se závěrem krajského soudu nelze souhlasit. Ústavní soud především vyzdvihl, že rozsah poučovací povinnosti soudu má mít také individuální prvky, a to s ohledem k osobám i k okolnostem případu. Nejvyšší hodnotou rozhodování soudu je zcela bezpochyby individuální spravedlnost, ovšem v mezích zákona.

Samozřejmě že není věcí soudu poučovat žalobce o hmotném právu. Soud však má žalobce poučit o správném označení účastníků, a to i tehdy, je-li žalován někdo, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení.

Podle Ústavního soudu je způsobilost být účastníkem řízení procesní podmínkou, kterou soud musí zkoumat z úřední povinnosti, musí dát žalobci možnost věc napravit. Poučení soudu ve věci, v níž je patrný omyl žalobce, který má na mysli jeden a týž subjekt, je plně na místě.

Tak je tomu i v tomto případě. Navrhovatelka byla totiž před podáním žaloby informována, že odpůrce je právním nástupcem stávajícího vlastníka nemovitostí a také ve výpisu z evidence nemovitostí bylo uvedeno, že vlastníkem nemovitostí je čs. stát – ObNV a proto podala návrh proti odpůrci - Úřadu městského obvodu.

Krajskému soudu muselo být zřejmé, že v daném případě došlo pouze k omluvitelnému nesprávnému označení účastníka, měl se tedy pokusit o odstranění takové vady nejdříve postupem podle § 43 odst. 1 OSŘ a teprve tehdy, jestliže by zůstal takový postup bez odezvy, měl řízení podle § 43 odst. 2 OSŘ zastavit.

Šlo tedy o odstranitelnou podmínku řízení a soud byl povinen o tom navrhovatelku poučit ve smyslu § 5 OSŘ.

Zároveň Ústavní soud konstatoval, že šlo o restituční spor a proto bylo na místě přistoupit k věci tak, aby nedocházelo k nevstřícnému, formalistickému přístupu soudu, který mohl způsobit případnou další křivdu.

Restituční nároky jsou nároky mimořádnými, a to do té míry, že vyžadují i mimořádný přístup soudů, pokud se týče poučení účastníků řízení – včetně jejich právních zástupců.

Soud v dané věci nepostupoval v souladu s citovanými ustanoveními občanského soudního řádu, čímž porušil ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny, ale také čl. 90 Ústavy, který soudům ukládá, aby zákonem stanoveným způsobem (a tedy i v souladu s občanským soudním řádem) poskytovaly ochranu právům.

Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí zrušil.

Oproti většinovému názoru Ústavního soudu vyjádřil odlišné stanovisko soudce JUDr. Vlastimil Ševčík:

Uvádí, že stěžovatelka byla již v řízení před obecnými soudy zastoupena advokátem, proto nelze dovodit, že by ve svém procesním postupu byla odkázána na pomoc soudu, který by jí měl vést a to formou poučení, aby jako „nepoučený laik“ pro nedostatek právních znalostí neutrpěla újmu na svých právech, a to tím spíše, jestliže nebylo pochybností o tom, kdo je nositelem povinností (odpůrcem) vyplývajících z restitučních nároků.

V daném případě nepřipouští zákon č. 367/1990 Sb. v procesní otázce výkladové obtíže, a proto nelze s odkazem na citovaný zákon, který upravuje vztah mezi obcí a jejími částmi a z toho vyplývající procesní postavení takového orgánu, vyvodit

“omluvitelné nesprávné označení“ odpůrce (jak dovodil Ústavní soud ve svém většinovém stanovisku).

Upřesnit si povahu, rozsah nároků apod., jakož i to, vůči komu je lze uplatnit, je prioritní povinností procesní strany. Jde jednak o dispozitivní úkon, ale také o projev svobodné vůle a jestliže si strana sjedná na profesním základě právní pomoc, nese také za svou volbu odpovědnost, aniž by se mohla jakkoli spoléhat na soudy, že jí v průběhu řízení povedou k tomu, aby přes své odborné zastoupení napravila případné procesní pochybení.

Ještě ke všemu v dané věci působí poněkud zvláště, jestliže zástupce stěžovatelky zapsaný u Advokátní komory ČR jako advokát, byť jménem své klientky, vytýká obecným soudům, že jí (ve skutečnosti tedy jemu) neudělily poučení o procesní otázce, na níž lze najít odpověď nahlédnutím do zákona, případně do statutu příslušné obce; vyžadovaná integrace soudu do vztahu advokáta s klientem je ve skutečnosti na jedné straně doznívajícím výrazem znevažování významu advokátní profese, na druhé straně pak nedocení odpovědnosti za výkon povolání.

V obou případech směřuje proti posílení odpovědnosti sporných stran za vlastní procesní postup a pokouší se vrátit soudům jejich minulou “pečovatelskou“ roli.

Jak v současné judikatuře obecných soudů, tak i v literatuře se lze setkat s názory odlišnými od právního názoru Ústavního soudu, a nelze říci, že by pro ně nebylo dostatek přijatelných a dostatečně podložených důvodů.

Protože jde o názory zejména v literatuře obecně přístupné, postačí na ně odkázat a jen souhrnem poznamenat, že podle nich je poučovací povinnost ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 a. 2 OSŘ k ustanovení § 5 OSŘ ve vztahu speciality (což již samo o sobě vylučuje, aby podle tohoto ustanovení byly odstraněny nedostatky spočívající v tom, že v návrhu na zahájení řízení byl jako účastník řízení označen ten, kdo nemá způsobilost takovým účastníkem být- kupř. Bureš, Drápal: Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení in: Právní praxe č. 9/1994).

Z těchto názorů vyplývá, že jde o vady vysloveně formální, ale nikoli však takové, které ač formálně správné a úplné, zasahují již do procesních podmínek řízení. Existuje tedy nejednotnost nejen v nauce, ale i v judikatuře obecných soudů, což je jev nežádoucí. Dbát o jeho nápravu je věcí především obecných soudů samotných.

Menší shrnutí na závěr:

Od zástupců, kteří jsou zapsáni v profesních komorách, lze očekávat kvalifikovanou právní pomoc, kterou poskytují klientům, a protože volba zvoleného procesního postupu je výlučně otázkou vnitřního vztahu mezi klientem a zástupcem, nemají soudy povinnost zastoupeného účastníka poučovat o jeho procesních právech a povinnostech.

Za volbu zástupce, nese účastník odpovědnost výlučně sám. Právní zástupce za poskytnutí právní pomoci zastoupenému plně odpovídá a není proto na místě, aby soudy do vztahu mezi zástupcem a zastoupeným jakkoli vstupovaly.

Bylo proto podle názoru uvedeného soudce na místě, ustavní stížnost před meritorním projednáním odmítnout.

B) Vylíčení rozhodných skutečností a formulace žalobního návrhu

Jestliže skutková tvrzení účastníka chybí nebo jsou nesrozumitelná anebo neurčitá, je na místě námitka podle § 43 odst. 1 OSŘ.

Pokud jde o skutková tvrzení v žalobě uvedená měla by ve svém souhrnu vyplňovat skutkovou podstatu normy, na jejímž základě se žalobce domáhá soudního rozhodnutí. Smyslem výzvy k opravě či doplnění žaloby v tomto počátečním stadiu řízení je připravit žalobu tak, aby mohla být projednána zpravidla během jednoho jednání (§ 119 odst. 1 OSŘ).

Soud ale nemůže poučovat o tom, jak by měl správně znít žalobní návrh, aby byl žalobce úspěšný.

a) Ústavní soud: **K náležitostem žalobního petitu**⁴⁵

Ústavní soud uvádí „...žalobní petit musí být přesný, určitý a srozumitelný. Je to nutné z toho důvodu, že soud musí zcela přesně vědět, o čem má jednat a rozhodnout, neboť soud nemůže účastníkům přiznat jiná práva a uložit jim jiné povinnosti, než jsou navrhovány. Pokud je žalobní petit nesprávný, tj. vymezení práv a jim odpovídajících povinností v něm obsažené je nepřesné, neurčité nebo nesrozumitelné, převzetí takového petitu do výroku soudního rozhodnutí by mělo za následek, že by rozhodnutí

---

⁴⁵ Nález sp. zn. I. ÚS 233/97, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

nebylo vykonatelné. Požadavek na to, aby žalobní petit byl přesný, určitý a srozumitelný, není pouze formálním požadavkem na splnění určitých procesních podmínek, ale je zcela nezbytný pro výsledek řízení, tedy pro to, aby po převzetí žalobního petitu do výroku rozhodnutí mohl být nařízen a proveden výkon rozhodnutí, aby tedy vůbec mohly nastat účinky žalobcem zamýšlené.“

V dané věci stěžovatelky podaly ústavní stížnost proti pravomocnému usnesení krajského soudu, kterým bylo potvrzeno usnesení okresního soudu (zastavení řízení o návrhu na vydání nemovitosti – rodinné vily v Rakovníku, která jim jako dědičkám připadla).

Z ustanovení § 79 OSŘ vyplývá, že navrhovatel musí v podání uvést, čeho se domáhá. Navrhovatelky považují uvedení „vrácení vily v Rakovníku“ za dostačující, i když připouští, že nevedly doslovný petit, tedy přesné znění čeho se domáhají, ale jsou toho názoru, že toto zákon nevyžaduje. Podle nich občanský soudní řád pouze vyžaduje, aby z návrhu bylo zřejmé čeho se navrhovatel domáhá, což podle nich bylo splněno.

Krajský soud zjistil, že navrhovatelky byly okresním soudem vyzvány k opravení a doplnění nesprávného a neúplného podání ve smyslu § 43 odst. 1 OSŘ, a také byly poučeny na následky v případě, že výzvě nevyhoví. Navrhovatelky sice soudu poslaly další podání, kterým ale vady odstraněny nebyly. Protože se jednalo o takové vady, které bránily pokračování v řízení, soud řízení podle ustanovení § 43 odst. 2 OSŘ zastavil.

Krajský soud konstatoval, že podání podle obsahu spisu Okresního soudu nemělo ani obecné náležitosti, ani náležitosti podle ustanovení § 79 OSŘ. Na základě výzvy došlo k odstranění nedostatků týkajících se pouze obecných náležitostí. Ale z podání nadále nebylo možno zjistit, čeho se navrhovatelky domáhají. Nedostatek nebyl odstraněn ani v podaném odvolání proti usnesení soudu I. stupně.

Proto dle krajského soudu nebylo možno z návrhu zjistit, zda požadují vrácení majetku na základě zákona o mimosoudních rehabilitacích č. 87/1991 Sb. nebo, jestli jsou vlastníky majetku na základě dědického řízení.

Pokud tedy nevymezily předmět řízení, nemohly ani navrhnout znění výroku rozsudku.

A protože je soud navrženým petitem vázán, nemohl by ve věci vydat rozhodnutí, protože petit je zcela nevykonatelný.

Ústavní soud po prostudování materiálu došel k závěru, že ústavní stížnost není důvodná. Žaloba i po doplnění obsahovala podstatné nedostatky, které byly překážkou řízení.

V § 5 OSŘ je stanovena poučovací povinnost soudů, a v § 43 OSŘ je pak uložena povinnost předsedovi senátu vyzvat účastníky k opravení nebo doplnění nesprávného či neúplného podání a zároveň poučit, jak opravu či doplnění provést.

Nejsou li nedostatky přes výzvu odstraněny a v řízení nelze pro tento nedostatek pokračovat, soud řízení zastaví.

Lze shrnout, že obecné soudy rozhodly v souladu s ustanoveními občanského soudního řádu. Navrhovatelky ačkoli byly od počátku soudem upozorněny na vady podání, si nezvolily advokáta, který by je před soudem zastupoval.

Pokud by tak učinily, vady podání by byly advokátem odstraněny, žalobní petit by byl jasně formulován a soud by nemusel řízení zastavit. Navrhovatelky, které se pochopitelně v občanském právu procesním nevyznají, tedy v tomto ohledu pochybily, když po celou dobu před obecnými soudy neměly advokáta.

b) Další zajímavý případ Ústavního soudu z oblasti žalobních návrhů, se týkal situace, kdy vzhledem **k nejednotné judikatuře, řešící otázku, který ze dvou subjektů je pasivně legitimován**, žalobce zařadil oba v úvahu přicházející subjekty⁴⁶.

Ústavní soud je toho názoru, že když žalobce vzhledem k nejednotné judikatuře, který ze dvou subjektů je pasivně legitimován, zařadí oba v úvahu přicházející subjekty, je povinností soudu podle § 43 odst. 1 a 2 OSŘ, aby takový žalobní návrh, jehož formulace by se pro svou nesrozumitelnost a nejasnost nemohla stát enunciatem rozhodnutí, nepřipustil. Jestliže tak obecný soud neučiní, jde o jeho pochybení. V tomto případě obecný soud porušil svoji povinnost stanovenou v § 43 odst. 1 a 2 OSŘ.

---

⁴⁶ Nález sp. zn. II. ÚS 237/97, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

c) Ústavní soud: K náležitosti žaloby, **týkající se určitosti žalobního petitu** ⁴⁷

„Žalobu nelze považovat za neurčitou, jestliže žalobnímu návrhu, nebo jeho části nebude moci být vyhověno proto, že není v souladu s hmotným právem (žalovaný není pasivně legitimován) ani tehdy, jestliže jednotlivé části petitu nemohou vedle sebe obstát. Podle výsledku nalézacího řízení obecný soud rozhodne, která z částí žaloby je věcně nedůvodná a zamítne ji. Posuzovat soulad žaloby s hmotným právem ještě před tím, než bude požadovaný nárok věcně projednán, soudu nepřísluší. Riziko, že takto formulované žalobě nebude vyhověno, nese v plném rozsahu žalobce.“

Stěžovatelka podala ústavní stížnost, kterou se domáhá zrušení usnesení Městského soudu v Praze, který potvrdil usnesení Obvodního soudu pro Prahu 6, kterým bylo zastaveno řízení, v němž stěžovatelka uplatnila nárok na náhradu škody vůči vedlejším účastníkům.

Tvrdí, že bylo rozhodnutím městského soudu porušeno její ústavně zaručené základní právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny) a že postup soudu je odepřením spravedlnosti, což považuje za protiústavní.

Stěžovatelka vidí porušení v následujícím: Obvodní soud jí vyzval, aby žalobu upřesnila. Po doplnění ovšem řízení zastavil. Soud II. stupně rozhodnutí potvrdil a vyjádřil názor, že žaloba je neurčitá. Neurčitost spatřuje v tom, že stěžovatelka požaduje zaplatit částku samostatně na první žalované a druhém žalovaném a na obou žalovaných s tím, že mají plnit společně a nerozdílně.

Ústavní soud nejprve přezkoumal formální náležitosti ústavní stížnosti a poté byla hodnocena z hlediska její opodstatněnosti (opodstatněností Ústavní soud rozumí podmínku, že napadeným rozhodnutím bylo porušeno základní právo nebo svoboda stěžovatelky).

Ústavní soud zjistil, že stěžovatelka podala u obvodního soudu návrh na vydání platebního rozkazu a pro případ podání odporu, navrhla alternativně vydání rozsudku vůči oběma žalovaným. Soud ji vyzval, aby žalobu doplnila a v doplnění přesně určila čeho se domáhá (s odkazem na to, že v petitu uvádí dvě různé částky) a proti komu žaloba směřuje. Stěžovatelka na výzvu reagovala a zformulovala žalobní návrh.

---

⁴⁷ Nález sp. zn. IV. ÚS 456/2000, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

Obvodní soud ale řízení zastavil, což odůvodnil tím, že ze žaloby není patrné jaké částky se stěžovatelka domáhá, protože v doplnění je uvedena jiná částka než vyplývá ze zdůvodnění žaloby.

Tuto okolnost obvodní soud považoval za nedostatek podání, pro který nelze v řízení pokračovat. Stěžovatelka podala odvolání, ve kterém uvádí, že z doplnění je zcela zřejmé vůči komu žaloba směřuje, které věci se týká a co se sleduje. V daném případě jí byla způsobena škoda, jejíž výše je známá, ale ona neví, kdo jí škodu způsobil, protože v úvahu přichází několik variant. Buď tak učinila žalovaná, žalovaný nebo oba společně. Přitom zdůraznila, že je srozuměna s tím, že některému jejímu návrhu vyhověno nebude.

Podle odvolacího soudu, ale není zřejmý předmět věcného projednání, není dostatečně určitý a srozumitelný, aby nebylo pochyb o tom, o jakém nároku (jaké výši) má být soudem rozhodnuto.

Ústavní soud v daném případě zaujal následující názor:

stěžovatelka po úpravě zformulovala žalobní návrh tak, že odpovídal ustanovením § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 OSŘ. Je patrné, že žalobní petit je dostatečně určitý a srozumitelný (je v něm uveden návrh stěžovatelky, aby byla žalovaným subjektům uložena povinnost zaplatit jí konkrétně uvedenou peněžní částku).

Žalobu nelze považovat za neurčitou, jestliže není v souladu s hmotným právem, ani tehdy, jestliže jednotlivé části petitu nemohou vedle sebe obstát. Podle výsledku v nalézacím řízení soud rozhodne, která z částí žaloby je nedůvodná a zamítne ji.

Posuzovat soulad žaloby s hmotným právem předtím, než bude požadovaný nárok věcně projednán, soudu nepřísluší.

Riziko, že takto zformulované žalobě nebude vyhověno, nese v plném rozsahu žalobce.

V dané věci bylo řízení zastaveno dříve, než došlo k meritornímu projednání žaloby, a tím bylo porušeno stěžovatelčino základní právo domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu (čl. 36 Listiny), jakož i povinnost soudů poskytovat zákonem stanoveným způsobem ochranu právům podle čl. 90 Ústavy.

Ústavní soud proto z uvedených důvodů ustavní stížnosti vyhověl.

7.3. Poučovací povinnost soudu při jednání - § 118a OSŘ

Jedná se o poučovací povinnost, která překračuje pravidlo upravené v § 5 OSŘ, podle kterého lze poučovat pouze o procesních právech a povinnostech. Soud sice poučuje o procesní povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní, ale zároveň musí účastníkům předestřít znaky skutkové podstaty, podle které se věc posuzuje. Poučovací povinnost podle § 118a OSŘ by neměla nahrazovat výzvu k odstranění vad podání (§ 43 odst. 1 OSŘ).

Pokud vyličení rozhodujících tvrzení chybí již v žalobě, nemělo by být nařízeno jednání. Přestože je soud povinen dbát, aby důkaznímu řízení předcházelo úplné vyličení právně významných skutečností, může průběh jednání ukázat potřebu jejich doplnění. Vyjde-li najevo, že je tu další právně významná skutková okolnost o které soud zatím neuvažoval, je nezbytné, aby soud znal tvrzení účastníků o této skutečnosti.

Není přípustné, aby soud účastníkovo tvrzení usuzoval z výsledku dokazování či ze skutečností, které jinak vyšly v řízení najevo. Účastníku musí být umožněno, aby chybějící skutečnost doplnil nebo vysvětlil. Jen v případě, že by účastník byl takto poučen a přes poučení nesdělil svou skutkovou verzi, může soud vyvodit závěr konstatováním, že účastník řízení neunesl břemeno tvrzení.

Jestliže má soud jiný právní názor než účastník, je třeba to účastníkům sdělit a to konkrétním poučením.

Soud vysvětlí účastníku, že jej poučuje pro případ jiné právní kvalifikace, a vyzve účastníka, aby sdělil svou skutkovou verzi k této právně významné skutečnosti. Zároveň soud doplní výzvu o poučení o procesních následcích nesplnění povinnosti tvrzení, resp. povinnosti důkazní. Do poučení o důkazním břemenu i o břemenu tvrzení se tak promítá hmotné právo. Smyslem ustanovení § 118a OSŘ je, aby účastníku nebyla zamítnuta žaloba proto, že neunesl břemeno tvrzení, aniž by byl poučen, že břemeno tvrzení má a o čem je. Účastníku nelze také zamítnout žalobu, protože neunesl břemeno důkazní, aniž by byl poučen, že takové břemeno má a o čem je.

Ústavní soud se poučovací povinností při jednání zabýval například v následujícím nálezu ⁴⁸.

V dané věci stěžovatelé v průběhu řízení před obecnými soudy sice sami neoznačili důkazy, kterými by měl být prokázán obsah původních smluv, tvrdili však jejich neplatnost. Ústavní soud konstatoval, že obecné soudy měly zvolit postup podle § 120 odst. 2 OSŘ a pokusit se zjistit obsah smluv pomocí nepřímých důkazů, případně stěžovatele vyzvat k označení potřebných důkazů.

O tom měli být stěžovatelé poučeni ve smyslu § 5 OSŘ ⁴⁹, když důkazní břemeno je institutem procesního práva. Jestliže se tak nestalo, nebyla ze strany soudu právům stěžovatelů poskytnuta dostatečná ochrana.

Tento případ je specifický tím, že smlouvy byly uzavřeny před více než 30 lety a film nebyl od roku 1968 do roku 1992 promítán z důvodů cenzury.

7.4. Poučení o opravných prostředcích - § 157 odst. 1 OSŘ

Poučení o opravných prostředcích je formální náležitostí rozsudku. Na rozdíl od úpravy před 1.1. 2001 není výslovně požadováno pouze poučení o odvolání, ale poučení o všech přípustných opravných prostředcích, nepočítaje v to žalobu pro zmatečnost a návrh na obnovu řízení.

U rozsudku soudu prvního stupně jde o poučení o tom, zda odvolání je či není přípustné a v případě přípustnosti odvolání poučení o tom, jak dlouhá je odvolací lhůta, a u kterého soudu se odvolání podává.

U rozsudku odvolacího soudu jde o poučení, zda je či není dovolání přípustné, popřípadě že je přípustné za určitých předpokladů a v případě přípustnosti poučení o lhůtě, o tom, u kterého soudu se dovolání podává, popřípadě o předpokladech za jakých může být přípustné.

Jestliže rozsudek umožňuje výkon rozhodnutí, musí rozsudek obsahovat také poučení o možnosti výkonu rozhodnutí.

---

⁴⁸ Nález sp. zn. IV. ÚS 295/96, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁴⁹ Nyní § 118a odst. 3.

V řízení o rozvod manželství se uvádí poučení o nutnosti hlásit změnu pro vyznačení v občanském průkaze a o možnosti rozvedeného manžela přijmout po rozvodu své dřívější příjmení.

V případě, že poučení o odvolání chybí, nebo v případě chybného poučení, že odvolání je nepřipustné, dochází k prodloužení odvolací lhůty na 3 měsíce od doručení rozhodnutí.

a) V dané problematice se budu zabývat ústavním nálezem⁵⁰, který souvisí s **novelou občanského soudního řádu** (zákonem č. 30/2000 Sb.), kterou došlo od 1.1. 2001 ke změně lhůty pro podání dovolání, jak stanoví § 240 odst. 1 OSŘ.

Zákon č. 30/2000 Sb. zároveň stanovil, která dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu se budou projednávat podle dosavadních právních předpisů. Tím vznikla komplikovaná právní situace, v které bylo pro účastníky nesnadné se orientovat. O to více bylo třeba poučit účastníky o lhůtě, ve které je možno podat odvolání, aby neutrpěli újmu na svých právech.

Lhůta pro podání dovolání činila do 31.12. 2000 jeden měsíc, zákonem č. 30/2000 Sb. byla prodloužena na dva měsíce.

Stěžovatel podal dovolání proti rozsudku krajského soudu, který nabyl právní moci dne 4.11. 2002, dne 18.12. 2002.

Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že v rozsudku odvolacího soudu chybělo poučení o možnosti dovolání a o lhůtě pro jeho podání, proto se domníval, že lhůta pro podání dovolání je dvouměsíční. Nejvyšší soud však usnesením dovolání odmítl jako opožděné.

Ústavní soud dospěl k názoru, že nesplněním poučovací povinnosti o tom, že dovolání je přípustné v zákonem stanovené době, byl stěžovatel zkrácen na svém právu domáhat se soudní ochrany podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Skutkově i právně shodnou problematikou se Ústavní soud již zabýval a to v nálezu⁵¹, v němž se s odkazem na nález⁵² postavil na stanovisko, „že obecné soudy mají ex lege povinnost poskytovat účastníkům řízení poučení o jejich procesních

---

⁵⁰ Nález sp. zn. III. ÚS 8/04, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁵¹ Nález sp. zn. IV. ÚS 92/03, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁵² Nález sp. zn. III. ÚS 65/93, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*

právech a povinnostech (podle ustanovení § 5 OSŘ), neboť občanské soudní řízení jako celek je jednou ze záruk zákonnosti (§ 3 OSŘ); má-li být splněn tento posléze uvedený účel, je třeba poučovací povinnost vztáhnout nejen na řízení dle části čtvrté hlavy třetí OSŘ, to ovšem potud, pokud zákon bez omezujících podmínek další opravný prostředek (dovolání) připouští“.

V citovaném rozhodnutí Ústavní soud zdůraznil, že přípustnost dovolání podle § 238 odst. 1 OSŘ, ve znění účinném do 31.12. 2000, není vázána na další podmínky, a je tedy plně na zvážení účastníka, zda podá nebo nepodá dovolání. Účastník však musí být již před svým rozhodnutím soudem poučen o možnostech dalších procesních postupů.

I kdyby takováto poučovací povinnost nevyplývala z ustanovení § 5 OSŘ, je možné ji dovodit z čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 95 odst. 1 Ústavy, pokud tedy podání dovolání záleželo na uvážení stěžovatele, bylo povinností krajského soudu stěžovatele o přípustnosti dovolání poučit.

Podle názoru Ústavního soudu není relevantní, že poučovací povinnost odvolacího soudu byla výslovně vtělena do OSŘ až novelou provedenou zákonem č. 30/2000 Sb., neboť toto ustanovení bylo do OSŘ zařazeno proto, že dřívější znění nemohlo v rovině ústavně právní již nadále obstát.

b) Ústavní soud: K rozsahu poučovací povinnosti soudu o opravných prostředcích⁵³

V dané věci stěžovatelka tvrdí, že byla nesprávně poučena, neboť soud uvedl, že lhůta k podání dovolání je dvouměsíční.

Krajský soud na svoji obranu uvádí, že v soudní praxi docházelo k značně rozdílným způsobům interpretace ustanovení zákona č. 30/2000 Sb. ohledně dovolacích lhůt.

Podle ustanovení § 5 OSŘ je povinností soudu poučovat účastníky řízení o jejich procesních právech a povinnostech. Povinnost poučení o opravném prostředku jako jedna z náležitostí soudního rozhodnutí je zakotvena v ustanovení § 157 odst. 1 OSŘ, které se subsidiárně použije také pro řízení u odvolacího soudu.

Jestliže podle názoru Nejvyššího soudu, krajský soud chybně poučil účastníky o možnosti „podat dovolání do dvou měsíců od doručení rozhodnutí odvolacího soudu

⁵³ Nález sp. zn. I. ÚS 89/02, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*

k Nejvyššímu soudu ČR, prostřednictvím okresního soudu“ a stěžovatelka tak v této lhůtě učinila, nelze jí přičítat k tíži, že dovolání podala opožděně.

Kdyby byl totiž zaujat názor opačný, znamenalo by to ve svém důsledku denegatio iustitiae a tedy porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatelky na spravedlivý proces.

Nemůže obstát ani námitka vedlejšího účastníka, že přijetí opožděného dovolání by znamenalo porušení principu právní jistoty ve vztahu k němu.

Ústavní soud judikoval, že porušení principu právní jistoty nastalo především tím, že dovolací soud odmítl podání pro opožděnost, byť zmeškání lhůty nastalo v první řadě chybným poučením odvolacího soudu, nikoli případným přijetím opožděného dovolání.

8. Průtahy v řízení

V případě průtahů v řízení, se jedná o jeden z největších problémů v činnosti obecných soudů. Průtahy v řízení mají celou řadu negativních dopadů, a ve svých důsledcích narušují důvěru v právo a jeho aplikaci. Je zřejmé, že jen rychlá ochrana může být dostatečně účinná. Trvá-li řízení nepřiměřeně dlouho, jsou jeho účastníci poškozováni stavem právní nejistoty a často také pod vlivem nových okolností ztrácejí zájem na výsledku.

Podle všeobecně uznávaného názoru nelze soudcovskou činnost regulovat stanovením procesním lhůt, a to proto, že každá z projednávaných věcí je jinak složitá, jak po stránce právní tak skutkové. Dále také rychlost procesu závisí do značné míry na součinnosti účastníků a jiných subjektů (svědci, znalci).

V souvislosti s projednáváním ústavních stížností se Ústavní soud musel otázkou průtahů v řízení před obecnými soudy již několikrát zabývat. Je možné tvrdit, že právě řešení průtahů v řízení je nejčastějším případem „jiného zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod“, proti němuž ústavní stížnost směřuje.

Při posuzování průtahů v řízení musíme vycházet především z čl. 38 odst. 2 Listiny podle něhož : „má každý právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům“ a také z čl. 6 odst. 1 evropské Úmluvy, která zakotvuje právo každého na to „aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění.“

Obecné soudy často namítají, že průtahy v řízení nejsou zaviněny jejich subjektivním přístupem, ale objektivním stavem našeho soudnictví (nedostatkem soudců, jejich přetížením, z čehož plyne, že počet napadnutých věcí převyšuje počet věcí vyřízených).

Ústavní soud, ale judikoval, že problém přetíženosti obecných soudů „je sice možné připustit jako konstatování obecného stavu, těžko však ve věci samé. Navíc pak je věci

státu, aby organizoval své soudnictví tak, aby principy soudnictví zakotvené v Listině a Úmluvě, byly respektovány a případné nedostatky v tomto směru nemohou jít k tíži občanů, kteří od soudu právem očekávají ochranu svých práv v přiměřené době.⁵⁴ Podobný závěr vyslovil Ústavní soud v jiném nálezu „dostatečným důvodem pro respektování kritéria přiměřené lhůty, nemůže být v žádném případě nedostačující stav personálu, zejména když se nejednalo o nijak složitou záležitost.“⁵⁵

Uvedená judikatura Ústavního soudu je plně slučitelná s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Podle Evropského soudu pro lidská práva se „přiměřenost doby řízení“ posuzuje podle okolností případu a do popředí vystupují tři kritéria: složitost záležitosti, způsob chování stěžovatele a způsob chování vnitrostátního orgánu s ohledem na politické a sociální souvislosti.

Pokud jde o znění výrokové části nálezu, můžeme vypožorovat určitou nejednoznačnost a nejednotnost v případě, kdy Ústavní soud shledá ústavní stížnost důvodnou.

Podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. b) ZÚS bylo-li vyhověno ústavní stížnosti a jestliže „porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody spočívalo v jiném zásahu orgánu veřejné moci, než je rozhodnutí, zakáže tomuto orgánu, aby v porušování práva a svobody pokračoval, a přikáže mu, aby, pokud je to možné, obnovil stav před porušením.“

Ve většině případů se Ústavní soud držel citovaného ustanovení zákona a pouze rozhodl, že obecnému soudu zakazuje pokračovat v porušování stěžovatelova základního práva.⁵⁶

Ale jsou i případy kde Ústavní soud judikoval, že obecnému soudu „ukládá, aby nepokračoval v průtazích v souzené věci a aby v této věci neprodleně jednal.“⁵⁷

Případy, kdy se Ústavní soud držel přímo dikce zákona o Ústavním soudu, jsou správnější. A to zejména proto, že obecné soudy musí postupovat bez zbytečných

---

⁵⁴ Viz Ústavní soud ČR: Sběrka nálezů a usnesení, sv. 2, C. H. Beck, Praha 1995 str. 39

⁵⁵ Viz Ústavní soud ČR: Sběrka nálezů a usnesení, sv. 3, C. H. Beck, Praha 1995 str. 106

⁵⁶ Nález sp. zn. I. ÚS 313/97, Ústavní soud ČR: *Sběrka nálezů a usnesení*.

⁵⁷ Nález sp. zn. I. ÚS 5/96, Sběrka. V nález sp. zn. I. ÚS 276/96 Ústavní soud dokonce okresnímu soudu uložil „aby neprodleně předložil podané odvolání spolu s tímto spisem krajskému soudu.“

průtahů ve všech řízeních které vedou, při projednávání věci se řídí zásadně pořadím podaných návrhů a bylo by tudíž nesprávné, kdyby po intervenci Ústavního soudu obecný soud předmětné řízení upřednostnil na úkor ostatních věcí.

Rozhodnutí Ústavního soudu by mělo být bráno spíše jako apel, aby obecné soudy v neodůvodněných průtazích nepokračovaly, aby ve věci jednaly, ale ne na úkor jiných případů. Tomuto závěru odpovídá i nálezn Ústavního soudu⁵⁸, kde Ústavní soud konstatoval, „že zákon mu nedává možnost přiznání jiné satisfakce, nežli je vyslovení názoru, že toto právo bylo porušeno“.

Je ovšem i mnoho případů, kdy na obecné soudy zapůsobilo již samotné podání ústavní stížnosti. Po obdržení žádosti Ústavního soudu, aby se k věci vyjádřily, totiž ve věci nařídí jednání a rozhodnou. Můžeme hovořit o tom, že ústavní stížnost měla jakousi preventivní funkci.

Judikatura Ústavního soudu není jednotná v otázce jak má soud postupovat dále. Existují případy, kdy Ústavní soud⁵⁹ obecnému soudu zakázal pokračovat v průtazích a přikázal mu ve věci jednat, a to i přesto, že obecný soud v mezičase již rozhodl. V jiných případech Ústavní soud průtahy toliko konstatoval a ústavní stížnost odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný.⁶⁰

Druhý uvedený přístup se jeví správnější, protože zakazovat někomu, aby v průtazích nepokračoval tehdy, když je již ve věci rozhodnuto, není příliš smysluplné.

Jednou ze základních podmínek úspěšnosti ústavní stížnosti je, aby směřovala proti aktuálnímu zásahu do základních práv. Jestliže však po podání ústavní stížnosti již prokazatelně k průtahům nedochází, je dán důvod k odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost.

Ovšem za důvodné pominutí průtahů v řízení se považuje až soudní rozhodnutí, nikoli pouze jednání soudu.

---

⁵⁸ Nález sp. zn. IV. ÚS 215/96, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁵⁹ Nález sp. zn. I. ÚS 5/96, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁶⁰ Usnesení sp. zn. I. ÚS 412/97, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

Podle ustálené judikatury Ústavního soudu v oblasti průtahů v řízení před obecnými soudy⁶¹ Ústavní soud považuje podanou ústavní stížnost za nepřipustnou a jako takovou ji musí odmítnout, pokud stěžovatel před jejím podáním nepodal stížnost na průtahy v řízení podle zákona č. 436/1991 Sb.⁶² (tento zákon je sice ke dni 1.4. 2002 zrušen zákonem č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudu a o změně některých dalších zákonů, nicméně právo podat stížnost na průtahy v řízení zakotvuje v ustanovení § 164 odst. 1 srovnatelným způsobem i citovaný zákon č. 6/2002 Sb., který zrušený zákon č. 436/1991 nahrazuje⁶³).

Tato zásada však neplatí bez výjimky. Ústavní soud totiž na druhé straně judikoval, že pokud by podání příslušného procesního prostředku bylo zjevně neefektivní, nelze na jeho podání trvat (např. nález sp. zn. IV. ÚS 240/95, Ústavní soud ČR: Sbírka nálezů a usnesení, sv. 5, str. 298).

Shodné právní názory na tuto problematiku vyplývají i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (Hartman proti ČR/2003/), kdy tento soud mj. uvedl, že v České republice neexistuje účinný právní prostředek nápravy, umožňující konkrétní osobě stěžovat si na nepřiměřenou délku řízení. Ústavní soud dále judikoval, že nepovažuje stížnost na průtahy v řízení podle zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění účinném do 1.7. 2004, za poslední procesní prostředek ve smyslu ustanovení § 75 zákona o Ústavním soudu, který před podáním ústavní stížnosti musí být nutně vyčerpán.

Zákon č. 6/2002 Sb. (ZSS) v ustanoveních § 164 - 174 výslovně zakotvuje právo fyzických a právnických osob stěžovat si u orgánů státní správy soudů (předsedové soudu a ministerstvo spravedlnosti) na průtahy v řízení. Stížnost na průtahy u okresních soudů vyřizuje předseda takového soudu, s výjimkou stížnosti na něj samotného. Ty pak vyřizuje předseda krajského soudu, stejně jako stížnosti na průtahy u krajského soudu, jemuž předsedá. Opět až na stížnosti mířící proti němu, ty

⁶¹ Usnesení sp. zn. I. ÚS 228/2000, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁶² Zákon č. 436/1991 Sb., o některých opatřeních v soudnictví, o volbách přísedících, jejich zproštění a odvolání z funkce a o státní správě soudů České republiky.

⁶³ Nález sp. zn. I ÚS 663/01, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

také řeší předseda nadřízeného soudu. A tak by se mohlo pokračovat s tou výhradou, že stížnosti namířené přímo proti předsedům vrchních soudů a Nejvyššího soudu ČR řeší ministerstvo spravedlnosti.

Po několika nálezech Ústavního soudu, které se vyjadřovaly k průtahům v řízení před obecnými soudy ⁶⁴ bylo zákonem č. 192/2003 Sb. s účinností od 1.7. 2004 přijato další zákonné řešení, které směřuje proti průtahům v konkrétní věci. Je jím tzv. „návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu“, zkráceně „návrh na určení lhůty“. Tento institut řeší §174a výše zmíněného zákona.

Návrh účastníka na určení lhůty musí navazovat na stížnost na průtahy v řízení, pokud tato nebyla řádně vyřízena. Návrh má za cíl, aby soud nejbližší vyššího stupně určil nižšímu soudu, kterému jsou průtahy vytýkány, lhůtu, ve které je soud povinen úkon provést. Soud, kterému byla tato lhůta určena, je rozhodnutím vázán. Neuposlechnutí by mohlo vést dokonce až k zahájení kárného řízení s příslušným soudcem.

Pokud tedy shrneme problém judikatury Ústavního soudu v otázce průtahů v řízení před obecnými soudy, je v první řadě nutné říci, že neexistuje obecné ustanovení, které by stanovilo maximální přípustnou délku jednotlivých řízení. Je potřeba každý konkrétní případ hodnotit individuálně v závislosti na okolnostech, zejména podle obtížnosti případu a chování účastníků řízení.

Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že průtahy v řízení nelze odůvodnit přetížeností soudu, protože tato skutečnost nemůže být k tíži stěžovatele a je povinností státu jí zabránit.

Od této judikatury se značně odchýlil judikát sp. zn. III. ÚS 218/97,⁶⁵ podle kterého je věcí státu, aby organizoval své soudnictví tak, aby principy soudnictví zakotvené v Listině a v Úmluvě byly respektovány. Nicméně pojem „stát“ „nelze vztáhnout k vlastní jurisdikční složce soudní moc, ale výlučně na tu její část, jíž náleží, jako částí výkonné moci veřejné, správa soudů, která je od vlastní jurisdikce přísně oddělena, a do jejíž výlučné pravomoci spadá povinnost rozdělení u soudu napadlé agendy, stejně tak jako povinnost dbát na řádné a dostatečné personální obsazení

---

⁶⁴ Např. Nález sp. zn. II. ÚS 71/99; I. ÚS 663/01, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁶⁵ Srov. Nález sp. zn. III. ÚS 218/97, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

jednotlivých soudů. Orgánem, jemuž svědčí posléze zmíněná povinnost, nejsou tedy obecné soudy jako jurisdikční část soudní moci, ale Ministerstvo spravedlnosti, a proto povinnost plynoucí z citované právní věty míří nikoli vůči obecným soudům jako takovým, ale vůči němu.“ „... nelze adjektivu *zbytečných* rozuměti jinak, než že o zbytečné průtahy ve smyslu porušení ústavních zásad spravedlivého procesu...půjde zpravidla jen tehdy, jestliže tyto průtahy vzniknou špatnou či nevhodnou organizací práce, za níž nese odpovědnost příslušný funkcionář soudu nebo jsou založeny dostatečně a přesvědčivě zjištěnou liknavostí soudu (soudce) nebo podobnými okolnostmi spočívajícími při výkonu jurisdikce na jeho straně.“

Stanoviskem pléna Ústavního soudu,⁶⁶ (stanovisko k právnímu názoru senátu, odchylnému od právního názoru Ústavního soudu vyslovenému v nálezu sp. zn. III. ÚS 218/97), však byl schválen právní názor, že „právu na projednávání věci bez zbytečných průtahů odpovídá povinnost právě obecných soudů naplňovat tuto stěžejní zásadu spravedlivého procesu, aniž by pro účely řešení otázky plnění či neplnění uvedené povinnosti ze strany obecných soudů byla soudní moc členěna na jurisdikční a správní složku.“

I když příčinou průtahů v řízení mohou často být nedostatečný stav soudců nebo existence obecných nedostatků správní povahy, nemůže být úkolem Ústavního soudu zkoumat, zda průtahy v soudním řízení jdou k tíži personálnímu obsazení nebo naopak kupř. liknavosti soudce.

Z daného vyplývá, že právní názor Ústavního soudu obsažený v nálezu sp. zn. III. ÚS 218/97, představuje pouze určité vybočení z judikatury Ústavního soudu a že stížnosti proti průtahům v řízení se primárně dotýkají obecných soudů a nikoli státní správy.

---

⁶⁶ Sp. zn. Pl. ÚS st. 6/98 ze dne 17.2. 1998.

V souvislosti s průtahy v řízení, je nutné také uvést skutečnost, že přetíženosti se nevyhnul ani Ústavní soud, neboť lze i u něj pozorovat nevyváženost mezi počtem věcí vyřízených a počtem věcí napadnutých.

Z údajů soudního rejstříku totiž vyplývá, že nápad činil:

v roce 1993	523 věcí	1997	2 024 věcí
1994	862 věcí	1998	2 221 věcí
1995	1 277 věcí	1999	2 576 věcí
1996	1 511 věcí	2000	3 140 věcí

Od roku 1993 do konce roku 2000 tak bylo celkem podáno 14 134 návrhů Ústavnímu soudu, z čehož Ústavní soud rozhodl již 12 616 věcí. Nevyřízených věcí ke konci roku 2000 tak bylo 1 581.

Aby Ústavní soud dokázal ukončit veškerý stávající nápad, potřeboval by k tomu přibližně 8 měsíců – samozřejmě za předpokladu, že by po tuto dobu nedostával žádné nové návrhy na zahájení řízení.

V úvahu je třeba také brát, kromě statistického hlediska to, že se podání k Ústavnímu soudu postupem času zkvalitnila, ale i to, že se často týkají vysoce specializovaných záležitostí, k jejichž nastudování Ústavní soud potřebuje nepoměrně více času.

Na druhé straně nelze opomíjet fakt, že i na činnost Ústavního soudu se přiměřeně vztahuje hlava pátá Listiny základních práv a svobod, neboť také Ústavní soud je vázán ústavními zákony, a to včetně čl. 38 odst. 2 Listiny a může dojít také k tomu, že ze strany Evropského soudu pro lidská může být u Ústavního soudu shledáno pochybení, tzn. porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

9. Průtahy v řízení a souvisící judikáty Ústavního soudu

Vybrala jsem některé z judikátů Ústavního soudu, v nichž se Ústavní soud zabýval právě průtahy v řízení.

a) Ústavní soud : K průtahům v soudním řízení. **K opatření soudu, je-li spis u jiného soudu** ⁶⁷

Ústavní soud v daném případě konstatoval, že odkazy na programové vybavení soudu nebo na to, že se spis nachází přechodně u jiného soudu, nepředstavují důvody, které by mohly být interpretovány jinak než jako technické a organizační problémy, které ovšem nemohou jít k tíži stěžovatele, který od soudu právem očekává ochranu svých práv v přiměřené době podle čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Jestliže však soud vyčkává s vyřízením návrhu jen z toho důvodu, že nemá příslušný spis k dispozici, a na rozhodnutí jiného soudu tedy čeká z technických a nikoliv meritorních důvodů, jedná se o postup neodůvodněný, a v konečném důsledku protiústavní.

Soud totiž může postupovat například tak, že si za účelem vyřízení věci vyžádá příslušný spis krátkodobě zpět nebo si pořídí kopie těch jeho částí, které nezbytně potřebuje ke svému rozhodnutí. Soud totiž musí učinit vše proto, aby v důsledku technických a organizačních problémů u státních orgánů nedocházelo k porušování základních práv stěžovatele.

b) Ústavní soud: **K subjektivním a objektivním faktorům způsobujícím průtahy v řízení** ⁶⁸

Ústavní soud v dané věci konstatoval, že při posuzování průtahů v řízení a nepřiměřené délky řízení není rozhodující, zda jsou průtahy způsobovány subjektivním nebo objektivním faktorem. Subjektivní faktor stojí na straně obecného soudu, resp. rozhodujícího soudce, a objektivní faktor zahrnuje celkovou úpravu organizace soudnictví (včetně množství napadených věcí či nedostatečného administrativního a technického zázemí obecných soudů).

⁶⁷ Nález sp. zn. I. ÚS 663/01, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

⁶⁸ Nález sp. zn. .I. ÚS 660/03, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

c) Ústavní soud: **K postupu soudu, jestliže účastník řízení má snahu řízení neodůvodněně protahovat**⁶⁹

Tento nálezn bych ráda rozebrala detailněji. Stěžovatelka se v ústavní stížnosti domáhá, aby Ústavní soud uložil Obvodnímu soudu pro Prahu 6 nepokračovat v průtazích a neprodleně v této věci jednat. Stěžovatelka v ústavní stížnosti nastínila následující situaci: V roce 1998 podala žalobu na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů u Obvodního soudu pro Prahu 6. Soud v roce 1994 vynesl rozsudek, Městský soud v Praze rozhodl o odvolání v roce 1995. V říjnu 1995 stěžovatelka napadla rozhodnutí odvolacího soudu dovoláním. Nejvyšší soud dovolání, které mu bylo postoupeno se čtyřletou prodlevou, zcela vyhověl a oba předchozí rozsudky zrušil.

Poté ale obvodní soud neučinil žádný úkon, který by směřoval k rozhodnutí ve věci samé. Dvě jednání která proběhla - podle stěžovatelky - pouze zvýšila průtahy v řízení, které zahrnují i to, že znalec nedodržel lhůtu stanovenou k vypracování posudku.

Z čeho Ústavní soud při svém posuzování a hodnocení vycházel?

Při posuzování a hodnocení průtahů v řízení vycházel Ústavní soud z ustálené rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva (dále jen Soud), který formuloval zásady pro určení přiměřenosti délky daného řízení. Přiměřenost doby řízení musí být podle Soudu zkoumána ve světle konkrétních okolností případu, a s přihlédnutím ke kritériím zakotvených v judikatuře Soudu, obzvláště ke složitosti věci, chování stěžovatele a chování příslušných orgánů. Je třeba vzít v úvahu i to, co je pro stěžovatele v sázce. Tam kde Soud bere v úvahu i to, co je pro stěžovatele v sázce, posuzuje přiměřenost délky řízení přísněji. Jedná se o případy, kdy věc vyžaduje obzvláště rychlé a bezodkladné vyřízení, protože průtahy mají pro stěžovatele zvlášť tíživý dopad. Může se jednat např. o věk nebo zdravotní stav stěžovatele (Hartman proti České republice).

Jestliže tedy Ústavní soud posuzuje důvodnost tvrzení o porušení základního práva na projednávání věci bez zbytečných průtahů, musí ke každé věci přistoupit individuálně a zvažovat, zda s ohledem na okolnosti případu se jedná o průtahy neodůvodněně tj. zda jsou přičitatelné soudu a tedy zakládající porušení práva na projednávání věci bez zbytečných průtahů. Stěžovatelovo právo totiž není dotčeno,

---

⁶⁹ Nález sp. zn. IV. ÚS 475/03, Ústavní soud ČR: *Sbírka nálezů a usnesení*.

jsou-li průtahy způsobeny výlučně jeho jednáním, případně jestli délka řízení odpovídá složitosti věci.

Na základě těchto zmíněných kritérií Ústavní soud zkoumal, zda lze patnáctiletou dobu dosud neskončeného soudního řízení označit za přiměřenou.

Ústavní soud se zaměřil na chování stěžovatelky a konstatoval, že v průběhu let 1989 až 1994, tj. doby ukončené vnesením rozsudku Obvodním soudem pro Prahu 6, bylo ve věci nařízeno celkem osmnáct jednání, z nichž šest se z důvodu žádosti stěžovatelky o odročení nekonalo. Ústavní soud danou věc nepovažoval ani po stránce právní či skutkové za složitou, ovšem je třeba upozornit, že bezpodílové spoluvlastnictví čítalo mnoho položek a k ocenění velké většiny z nich bylo nutno přibrat znalce. Ústavní soud vzhledem k rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví tuto fázi řízení nepovažoval za neúměrnou.

Ústavní soud vyslovil názor, že ani délka řízení před odvolacím a dovolacím soudem nebyla neúměrná.

Pokud ale jde o část řízení, která před prvostupňovým soudem probíhala od vnesení rozhodnutí Nejvyššího soudu, až do doby rozhodování o ústavní stížnosti, shledal Ústavní soud průtahy v řízení, které byly způsobené výlučně liknavostí a nedůsledností soudu. Během téměř tří let se konala jen dvě jednání, což nemůže být považováno za dostatečný počet, má-li soudní řízení směřovat k vyřízení věci v přiměřené době. Soud v této době ustanovil znalce k ocenění nemovitostí a od peněžních ústavů si vyžádal informace o účtech. Počet a náročnost těchto procesních úkonů, nevyžaduje dobu dvou let.

Ústavní soud zjistil neodůvodněné průtahy také při vypracování znaleckého posudku. Na to, že znalec překročil lhůtu určenou k vyhotovení posudku měl soud adekvátně reagovat. Jestliže osoby v řízení vystupující nespolupracují, je na soudu, aby provedl potřebné kroky, kterými by zamezil dalším prodlevám. Ze spisu ovšem nevyplývá, že by soud o tuto skutečnost jevil zájem, že by zjišťoval příčiny nedodání znaleckého posudku ve stanovené lhůtě prostřednictvím písemných či jiných urgencí.

Z uvedeného je patrné, že Obvodní soud pro Prahu 6 dostatečně nedbal na plynulost a rychlost řízení, k věci přistupoval velice nedůsledně a ledabyly, a tím došlo k neodůvodněným průtahům v řízení. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že snaha kteréhokoli účastníka občanskoprávního řízení toto řízení nedůvodně protahovat, nemůže vést k rezignaci obecného soudu na zachování principu přiměřenosti délky daného řízení. Naopak, nastane-li taková situace, je zákonnou i ústavní povinností

soudu reagovat na ni takovými prostředky a postupy, které předpokládají procesní předpisy, které upravují občanskoprávní řízení.

Přezkoumávat, zda a komu nastalé průtahy řízení prospívají a komu naopak působí újmu, Ústavnímu soudu nepřísluší, protože předmětem přezkumu ústavnosti postupu obecného soudu tato otázka není.

Ústavní soud tedy pro porušení čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 6 Úmluvy ústavní stížnosti vyhověl.

ZÁVĚR

Je zřejmé, že pokud jde o vzájemný vztah mezi Ústavním soudem a obecnými soudy nemůže mezi nimi dojít ke kompetenčnímu střetu. Ochrana ústavnosti je výlučně svěřena Ústavnímu soudu (čl. 83 Ústavy). Proto jen Ústavnímu soudu přísluší pravomoc rozhodnout o veškerých otázkách s ústavností spojených. A to ať již formou abstraktní kontroly či formou přezkumu konkrétního pravomocného rozhodnutí obecného soudu.

Tomuto výlučnému postavení Ústavního soudu v soustavě veřejné moci odpovídá nejen to, že Ústavní soud, ač definován Ústavou jako soudní orgán, stojí jako zcela samostatný a nezávislý vůči všem ostatním orgánům veřejné moci mimo organizaci obecného soudnictví, a ve své jurisdikci není vázán zákonem, ale také to, že jeho vykonatelná rozhodnutí jsou podle Ústavy závazná pro všechny orgány a osoby (čl. 89 odst. 2 Ústavy).

Ústavní stížnost jako návrh, kterým se řízení před Ústavním soudem zahajuje (§ 27 odst. 1 a 2, § 34 a násl. zákona o Ústavním soudu), není však opravným prostředkem proti rozhodnutí obecného soudu ve vlastním smyslu slova. Ani samotné řízení o ústavní stížnosti nemá charakter řízení opravného. Je tomu tak proto, že zde jako téma řízení mají být projednávány otázky, které se dotýkají ústavnosti, a které zpravidla nebyly a ani nemohly být pro nedostatek pravomoci předmětem rozhodnutí obecného soudu.

Řízení o ústavní stížnosti je tudíž řízením od řízení před obecným soudem odděleným, jeho předmět není s předmětem řízení před obecnými soudy zcela totožný a to i tehdy, když je oba navzájem spojuje rozhodnutí obecného soudu či řízení o něm, a to tím spíše, jestliže Ústavní soud není vázán skutkovým stavem věci, jak je v předcházejícím řízení zjistil obecný soud.

Pokud jde o závaznost rozhodnutí Ústavního soudu – není pochyb o tom, že (jak již několikrát uvedeno) obecně závazná jsou rozhodnutí činěná v rámci abstraktní kontroly právních norem – pokud Ústavní soud nálezem zruší právní předpis či jeho část, jde nepochybně o rozhodnutí, které je závazné erga omnes.

Obecně závazná je toliko výroková část nálezu, odůvodnění nálezu je neoddělitelně spjata s jeho výrokem a právě v jeho rámci musí být vykládáno. Význam odůvodnění proto spočívá v tom, že v něm Ústavní soud vyloží důvody, pro které je napadená právní úprava protiústavní či nikoli.

V případě rozhodnutí o „individuálních“ stížnostech pak je vyhlášené rozhodnutí Ústavního soudu závazné v konkrétních věci – inter partes, nelze však odhlédnout od toho, že obecné soudy v podobných případech pak dříve vyslovený názor Ústavního soudu též akceptují – vystavují se totiž v opačném případě ústavní stížnosti.

Pokud jde o poučovací povinnost soudu v řízení, je zřejmé, že pozornost soudců musí být věnována tomu, aby šlo o poučení procesní nikoli hmotněprávní, aby byly respektovány meze rovného postavení účastníků řízení a to v tom smyslu, aby se poučení dostávalo oběma stranám ve stádiu řízení, kdy je toto zapotřebí.

A to vše proto, aby řízení bylo účelné, aby účastníci řízení pochopili jaké procesní úkony činit, aby proces mohl spět k rychlému konci. Poučení musí být dostatečně konkrétní a i laickým účastníkům řízení srozumitelné.

Průtahy v řízení jsou jedním z největších problémů v činnosti obecných soudů. Jen dostatečně rychlá ochrana může být účinná. Úkolem soudu je rozhodovat spravedlivě a musí to být činěno v přiměřených lhůtách. Jen pak má rozhodnutí efekt a to mnohdy nejen pro konkrétního účastníka řízení, ale i pro širší veřejnost. Navíc i sebedokonalejší rozhodnutí na která ovšem účastník řízení čeká několik let, poněkud ztrácí na významu. Právě řešení průtahů v řízení je nejčastějším případem „jiného zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod“, proti němuž ústavní stížnost směřuje.

POUŽITÁ LITERATURA

- Vrba, P.: Civilní judikatura, 2. aktualizované vydání, Linde Praha a.s., Praha 2005
- Bureš, Drápal, Krčmář, Mazanec: Občanský soudní řád – komentář, 6. vydání C. H. Beck, Praha 2003
- Winterová, A. a kol.: Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 2. vydání, Linde, Praha a.s., Praha 2005
- Hušek, J.: Občanský soudní řád, PROSPEKTRUM, Praha 2000
- Hlavsa, P.: Občanský soudní řád, soudní řád správní a předpisy související, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2004
- Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 3. vydání, Linde Praha a.s., Praha 2004
- Vrba, P.: Soukromoprávní vztahy v judikatuře Ústavního soudu České republiky, Linde Praha a.s., Praha 2000
- Šimíček, V.: Ústavní stížnost, Linde Praha a.s., Praha 2001
- Ševčík, V.: Právo a ústavnost v České republice, 2. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2002
- Sládeček, V.: Ústavní soudnictví, 2. vydání, C. H. Beck, Praha 2003
- Henrych, D. a kol.: Správní právo – Obecná část, 5. vydání, C.H. Beck, Praha 2003
- Ústavní soud České republiky: Sběrka nálezů a usnesení, svazek 1 – 33, C. H. Beck

Odborné časopisy:

- V. Ševčík, *Ústavní soud ČR a obecné soudy*, Bulletin advokacie, č. 5/1997
- P. Holländer, *Role Ústavního soudu při uplatňování Ústavy v judikatuře obecných soudů*, Ústava ČR po pěti letech, sborník z konference, Masarykova univerzity, Brno, 1999
- V. Ševčík, *Některé ústavní aspekty řízení před obecnými soudy*, Bulletin advokacie, č. 6-7/1998
- A. Procházka, *Závaznost rozhodnutí Ústavního soudu ČR*, Bulletin advokacie, č. 8/1995
- A. Procházka, *Problémy s ústavností*, Správní právo, č. 2/1997

V. Mikule, V. Sládeček, *O závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu*, Bulletin advokacie, č. 8/1995

V. Mikule, V. Sládeček, *Nad nálezem Ústavního soudu, kterým byla zrušena úprava správního soudnictví*, Bulletin advokacie, č. 2/2002

J. Bureš, L. Drápal, *Co se změnilo na poučovací povinnosti soudu v občanském soudním řízení*, Právní praxe, č. 9/1994

J. Nykodým, *Nad jedním rozhodnutím*, Právní rozhledy, č. 4/1994

J. Vyvadil, *K výkladu § 42, 43 a 92 OSŘ*, Právní praxe, č. 5/1994

A. Wintrová, *Koho a o čem poučovat*, Právní praxe, č. 1/1995

Zkratky

Právní předpisy:

Listina	Listina základních práv a svobod, (usnesení předsednictva České národní rady vyhlášené pod č. 2/1992 Sb.)
Ústava	ústavní zákon, č. 1/1993 Sb., Ústava ČR
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
ZÚS	zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu
SŘS	zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
ZSS	zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích,
Úmluva	evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb.)